

ΒΑΣ. Α. ΚΥΡΚΟΣ

ΣΟΦΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΡΑΞΗ
ΙΑΣΩΝ ΤΩΝ ΦΕΡΩΝ
ΕΝΑΣ ΜΑΘΗΤΗΣ ΤΟΥ ΓΟΡΓΙΑ*

-1-

Ἡ ἐπίδραση τῶν ἐκπροσώπων τῆς ἀρχαίας Σοφιστικῆς στήν ἀνάπτυξη καί στή διαμόρφωση τῆς πολιτικῆς σκέψης, τόσο στοὺς αἰῶνες τῆς μεγάλης ἀκμῆς τῶν Ἑλλήνων ὅσο καί σὲ μεταγενέστερες ἐποχές, ἦταν ἀποφασιστικὴ καί ὡς ἓνα μεγάλο βαθμὸ μᾶς εἶναι σήμερα γνωστὴ. Σὲ μιὰ κοινωνία καί σὲ ἓναν κόσμον ποὺ εὐνοοῦσε καί ἐπιζητοῦσε τὴ νεωτεριστικὴ σκέψη, γιὰ νὰ διακριθεῖ ἀπὸ τὸ παρελθὸν ἀλλὰ καί νὰ βεβαιώσει τὴν ἀτομικὴ του παρουσία στὸ παρόν, τὸ πνευματικὸ κίνημα τῆς Σοφιστικῆς πρόσφερε διεξόδους καί ἱκανοποιοῦσε φιλοδοξίες καί προοπτικές. Ἡ ἀποδέσμευση ἄλλωστε ἀπὸ παλαιὰ σχήματα σκέψης καί τρόπους ζωῆς συνοδευόταν ἀπὸ τὴ μέθη τῶν νέων κατακτήσεων, δημιουργοῦσε τὴν «ψυχολογία» τοῦ νικητῆ καί πολλαπλασίαζε τὶς ὑποσχέσεις. Ἡ Σοφιστικὴ ἔρχεται νὰ προσθέσει στὴ δοκιμασμένη ἤδη σὲ πρόσφατους ἀγῶνες ἀποτελεσματικότητα τῆς πολεμικῆς τέχνης τῶν Ἑλλήνων μιὰν ἄλλη τέχνη ἐξίσου ἢ καί περισσότερο ἀποτελεσματικὴ, τὴ ρητορικὴ τέχνη ἢ τέχνη τῶν λόγων¹. Αὐτὴ ἢ νέα ἔκφραση τοῦ ἀνθρώπινου λόγου συνιστᾷ τὴν πρῶτη προσφορὰ τῆς Σοφιστικῆς στὸν πολιτισμὸ τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἀποκάλυψη ὅμως τῆς δυνάμεως τοῦ λόγου ἐμελλε νὰ ἔχει καί ἄλλες πολλὰ καί ποικίλες συνέπειες. Πρῶτα-πρῶτα, ὅπως κάθε δύναμη, οἱ ἄνθρωποι τὴ χρησιμοποίησαν περισσότερο γιὰ τὸ κακὸ παρά γιὰ τὸ καλὸ· ἔπειτα σὲ μιὰ ἐποχὴ κοσμογονικῆ κυριολεκτικὰ, ὅπως ἐκείνη τοῦ 5ου αἰ. π.Χ., ἡ ρητορικὴ τέχνη ἐπέδρασε, ἐπηρέασε καί διαμόρφωσε τὸ ἦθος τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, προπάντων τὴν κοινωνικὴ

* Ἡ ἐργασία αὐτὴ προοριζόταν ἀρχικὰ γιὰ τὸν τόμον, ποὺ ἤθελαν νὰ ἐκδώσουν οἱ φίλοι καί συνάδελφοι «Εἰς Μνήμην» τοῦ πρόωρα χαμένου ἀρχαιολόγου Δημ. Θεοχάρη (1978)· τὸ κείμενον δημοσιεύεται χωρὶς σημαντικὰς βελτιώσεις καί χωρὶς τὴ νεώτερη βιβλιογραφία.

1. Βλ. σχετικὰ: Th. Gomperz, Griechische Denker. Eine Geschichte der antiken Philosophie, Berlin/Leipzig 1922, τόμ. 1, σελ. 342 κέ. Ed. Zeller, Die Philosophie der Griechen, I 2. Darmstadt 1963 (1924⁹), σελ. 1278 κέ. Fr. Blass, Die attische Beredsamkeit, 1. Hildesheim 1962², σελ. 4 κέ. (1887-98).

συνείδηση και την πολιτική σκέψη. Οι σύγχρονοι δὲν ἄργησαν νὰ ἐπισημάνουν αὐτὲς τὶς ἐπιδράσεις στὸ κοινωνικὸ γίνεσθαι, καὶ πρῶτοι βέβαια οἱ φιλόσοφοι. Στὴν πράξῃ ὥστόσο οἱ ἐπιπτώσεις ἦταν ἐμφανεστερες, κυρίως στὴν πολιτικὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων. Καί, ὅπως συμβαίνει πάντοτε στὴν ἱστορία, στὶς νεωτεριστικὲς ἰδέες καὶ στοὺς ἐκπροσώπους τους εἶχαν καταλογίσει καὶ τότε τὶς συμφορὲς καὶ τὶς ἀτυχίες τῆς πολιτικῆς ζωῆς.

Στὶς διεργασίες τῆς φιλόδοξης κοινωνίας τοῦ 5ου αἰ. ἐκεῖνοι ποὺ χρειάστηκαν περισσότερο τὴ νέα τέχνη καὶ τὶς ὑπηρεσίες τῶν σοφιστῶν ἦταν οἱ ἐπίδοξοι πολιτικοί. "Οἱ βέβαια, ὅσοι μπορούσαν, βιάζονταν νὰ ἀποκτήσουν τὶς δυνατότητες ποὺ τοὺς παρείχε ἡ σοφιστικὴ παιδεία. Οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς Σοφιστικῆς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐμφοροῦνταν ἀπὸ πανελληνίους ἰδέες καὶ ἦταν ὁ πνευματικὸς τους ὀρίζοντας ἀνοιχτὸς πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις. Εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων ὀριζόντων, ποὺ προκαλοῦν τοὺς ἱκανοὺς καὶ τοὺς θαρραλέους. Οἱ σοφιστὲς δὲν ἤξεραν καὶ οὔτε ἀναγνώριζαν στὶς μετακινήσεις τους σύνορα· ἔβλεπαν τὸν Ἑλληνισμό, πρῶτοι αὐτοί, σὰν πολιτιστικὴ καὶ πολιτικὴ ἐνότητα. Χάριζαν τὰ δῶρα τῆς τέχνης τους μὲ ἀδρῆ ἀμοιβὴ ἀλλὰ χωρὶς κοινωνικὲς διακρίσεις. Ὁ ἀρχηγέτης τῆς πνευματικῆς αὐτῆς κίνησης καὶ πατέρα τῆς ρητορικῆς τέχνης ἦταν ὁ Γοργίας, ὁ ἄλλος κορυφαῖος καὶ συνομιλήκος τοῦ Γοργία ἦταν ὁ Πρωταγόρας ἀπὸ τὰ Ἀβδηρα τῆς Θράκης, ὁ κατ' ἐξοχὴν σοφιστὴς καὶ εἰσηγητὴς τῆς σοφιστικῆς ἢ πολιτικῆς παιδείας. Γρήγορα ὅμως ρητορικὴ καὶ σοφιστικὴ παιδεία συνταυτίστηκαν καὶ ἀποτέλεσαν τὸ ἀντίβαρο στὴ φιλοσοφικὴ παιδεία.

Ὁ Γοργίας ἔμεινε καὶ δίδαξε πολλὰ χρόνια στὴ Θεσσαλία, προσκαλεσμένος ἀρχικὰ ἀπὸ τοὺς πλούσιους καὶ φιλόδοξους ἡγεμόνες τῆς Λάρισας καὶ ἀργότερα τῶν ἄλλων μεγάλων θεσσαλικῶν πόλεων. (Κραννὸνα, Φάρσαλο, Φερὲς κ.ἄ.)¹. Ἐκεῖ ἄσκησε τέτοια ἐπίδραση μὲ τὴ διδασκαλία του καὶ βρῆκε τόσο μεγάλη ἀπήχηση καὶ τόσοσους μαθητὲς, ὥστε ἐγοργιάζον ἐν Θετταλία μικροὶ τε καὶ μείζους πόλεις ἐς Γοργίαν ὀρῶσαι τὸν Λεοντῖνον, ὅπως παραδίδει ὁ Φιλόστρατος². Γνωρίζουμε δύο ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντες Θεσσαλοὺς μαθητὲς τοῦ Γοργία τὸν Μένωνα, τὸν γνωστὸ μας στρατηγὸ μισθοφόρων ἀπὸ τὴν Κύρου Ἀνά-

1. Πβ. τὴν εἰρωνικὴ προσφώνηση τοῦ Σωκράτη πρὸς τὸ Μένωνα στὸν ὁμώνυμο διάλογο τοῦ Πλάτωνα (70 α-β): ὁ Μένων, πρὸ τοῦ μὲν Θετταλοὶ εὐδόκιμοι ἦσαν ἐν τοῖς Ἑλλησιν καὶ θαυμάζοντο ἐφ' ἱπικῆ τε καὶ πλούτῳ, νῦν δὲ... καὶ ἐπὶ σοφίᾳ... τούτου δὲ ὑμῖν αἰτιὸς ἐστὶ Γοργίας' ἀφικόμενος γὰρ εἰς τὴν πόλιν (sc. Λάρισαν) ἐραστὰς ἐπὶ σοφίᾳ εἴληφεν Ἀλευαδῶν τε τοὺς πρῶτους...καὶ τῶν ἄλλων Θετταλῶν. Βλ. J. Klein, A Commentary on Plato's Meno, Chapel Hill 1965, σελ. 40 κέ. R.S. Bluck, Plato's Meno, with Intr. and Comm., Cambridge 1961, σελ. 203 κέ.

2. Βίοι Σοφ. I 16., ὅπου γοργιάζειν σημαίνει βέβαια ῥητοροῦειν. Φιλόστρ., Ἐπιστ. 364. Στὸν Διογένη Λαέρτιο (II 25) βρισκουμε τὴν πληροφορία, πὼς ὁ Εὐρύλοχος τοῦ οἴκου τῶν Ἀλευαδῶν (Λάρισα) καὶ ὁ Σκόπας ἀπὸ τὴν οἰκογένεια τῶν Σκοπαδῶν (Κραννῶν) προσλάλεσαν καὶ τὸ Σωκράτη νὰ ἐπισκεφθεῖ τὶς πόλεις του, ἀλλὰ δὲ βρῆκαν ἀνταπόκριση.

βασιν τοῦ Ξενοφῶντα, καὶ τὸν Ἀρίστιππο τὸν Λαρισαῖο¹. Τὸ ἐρώτημα βέβαια εἶναι, πότε πῆγε ὁ Γοργίας στὴ Θεσσαλία; Ἀσφαλῶς πρὶν ἀπὸ τὸ 401 π. Χ., ἀφοῦ ὁ μαθητὴς τοῦ Μένων ἔλαβε μέρος στὴν ἐκστρατεία τοῦ Κύρου, ἐναντίον τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀρταξέρξη. Ὁ Μένων ἦταν βέβαια Φαρσάλιος ἀλλὰ πρέπει νὰ ἄκουσε τὸν Γοργία στὴ Λάρισα².

Ἡ ἔρευνα δέχεται σήμερα ὅτι ὁ Γοργίας ἔφθασε στὴ Θεσσαλία πρὶν ἀπὸ τὸ 407 π.Χ., ὅπου ἀνέλαβε ἀμέσως καθήκοντα διδασκάλου τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης, ὅπως θὰ λέγαμε σήμερα, στὴ Λάρισα. Δὲ γνωρίζουμε μὲ ἀκρίβεια τίς κινήσεις του καὶ τίς ἐπισκέψεις του στὶς ἄλλες πόλεις καὶ στὶς μεγάλες οἰκογένειες τῆς Θεσσαλίας³. Εἰρούμε ὅμως πῶς ὁ Λεοντίνος σοφὸς ἔζησε στὴ Θεσσαλία τὰ πιὸ ὄριμα χρόνια του καί, ὅπως εἶναι γνωστὸ, δὲν περιφρονοῦσε κανέναν ἀπὸ ὅσους τοῦ ζητοῦσαν νὰ τοὺς διδάξει τὴ σοφία του, ἐφόσον βέβαια πλήρωναν καλά. Ἡ μαρτυρία ἐξἄλλου τοῦ Φιλόστρατου, ποὺ ἀναφέραμε λίγο πιὸ πρὶν, μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποθέσουμε βάσιμα ὅτι εἰδικὰ στὴ Θεσσαλία ὁ Γοργίας βρῆκε τὸ πιὸ πρόσφορο ἔδαφος γιὰ νὰ διδάξει τὴ ρητορικὴ καὶ τὴν πολιτικὴ τέχνη καὶ ὅτι ἀπὸ ὅλες τίς θεσσαλικὲς πόλεις μικρὲς καὶ μεγάλες, πρέπει νὰ εἶχε μαθητὲς καὶ νὰ βρῆκε ὀπαδοὺς. Ἐνας, λοιπόν, ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ Ἰάσων, γόνος μεγάλης καὶ πλουσιότατης οἰκογένειας στὶς Φερές, τὸ σημερινὸ Βελεστίνο⁴. Στὸ συμπέρασμα αὐτὸ μᾶς ὀδηγεῖ μὴ πληροφορία τοῦ Πausanias (VI 17,9): ἀλλὰ γε ἐκείνου τε ἐς πλέον τιμῆς ἀφίκετο ὁ Γοργίας παρὰ Ἀθηναίους, καὶ Ἰάσων ἐν Θεσσαλίᾳ τυραννήσας Πολυκράτους, οὗ τὰ ἔσχατα ἐνεγκαιμένον διδασκαλείον τοῦ Ἀθήνησι, τούτου τοῦ ἀνδρὸς ἐπίπροσθεν αὐτὸν ὁ Ἰάσων ἐποιήσατο⁵. Ἡ πληροφορία αὐτὴ ἐπαληθεύεται ἔμμεσα ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ λεκτικοῦ ὕφους καὶ τοῦ ἥθους, δηλαδὴ τῆς πολιτικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ Ἰάσωνα. Ὅπως εἶδαμε ὁ Θεσσαλὸς αὐτὸς ἡγεμόνας δὲν εἶναι ὁ μοναδικὸς «ἐστεμμένος» μαθητὴς τοῦ Γοργία. Ἄν ἐξαιρέ-

1. Πλάτ., Μέν. 70α. Βλ. Εὔ. Ρουσσος, Ἡ πολιτικὴ σκέψη στὴ Θεσσαλία τὸν 5ο αἰ. π.Χ., στὸ Ἀρχ. Θεσσαλ. Μελ. 1 (1972) 19. Θ. Ἀξενίδης, Ἡ πελασγίς Λάρισα καὶ ἡ ἀρχαία Θεσσαλία. Κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ ἱστορία, τόμ. 1. Ἀθήναι 1947, σελ. 133.

2. Klein 37. Εὔ. Ρουσσος, Μένων ὁ μαθητὴς τοῦ Γοργία. Φιλοσοφία 1 (1971) 230, ὅπου γίνεται διεξοδικὸς λόγος γιὰ τὴν καταγωγὴ τοῦ Μένωνα. Βλ. ἐπίσης καὶ τὴν ἐργασία τοῦ ἴδιου συγγραφέα: Ἡ πολιτικὴ σκέψη, 19. Bluck 122, σημ. 1.

3. Μερικοὶ ἐρευνητὲς πιστεύουν πῶς ὁ Γοργίας πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του ἐγκαταστάθηκε στὶς Φερές: W. Nestle, Vom Mythos zum Logos. Die Selbstentfaltung des griechischen Denkens von Homer bis auf die Sophistik und Sokrates, Aalen 1966 (=1942²), σελ. 307.

4. Βλ. Marta Sordi, La lega Tessala fino ad Alessandro Magno, Roma 1958.

5. Πβ. K. Lemmermann, Jason von Pherai, Diss. Jena 1927, σελ. 13. H. Berve, Die Tyrannis bei den Griechen, τομ. 2. München 1967, σελ. 285: (er war Hörer des Gorgias). H. Bengtson, Griechische Geschichte, München 1969, σελ. 275. Τὴ σχέση μαθητείας τοῦ Ἰάσωνα μὲ τὸν Γοργία λίγο ἢ σχεδὸν καθόλου δὲν τὴν πρόσεξαν οἱ ἐρευνητὲς, ἔξω ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς ποὺ εἶδαν τὰ πράγματα ἀπὸ τὴ δική τους σκοπιὰ.

σοιμε τὸν Μένωνα, πού δὲν πρόφθασε νὰ παίξει μεγάλο ρόλο στὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Θεσσαλίας, ἀφοῦ τὸν δολοφόνησαν οἱ Πέρσες τρία χρόνια μετὰ τὴ μάχη στὰ Κούναξα (401 π.Χ.), ὅλοι ὅσοι ἡγεμόνευσαν στὶς θεσσαλικὲς πόλεις αὐτὴν τὴν ἐποχὴ, εὐλόγα μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἄκουσαν καὶ ὡς ἓνα βαθμὸ πρέπει νὰ ἐπηρεάστηκαν ἀπὸ τὴ σκέψη καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Γοργία¹.

Ἡ μαρτυρία τοῦ Παυσανία μᾶς δίνει ἀκόμη ἓνα στοιχεῖο, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν πληροφορία ὅτι ὁ Ἰάσων προτίμησε τὸν Γοργία ἀπὸ τὸν Πολυκράτη. Δηλαδή πρέπει ὁ Ἰάσων νὰ ἄκουσε καὶ τὸν Πολυκράτη², γιατί ἄλλιῶς πῶς νὰ δεχτοῦμε ὅτι ἡ ἐκλογὴ του ἐκλίνε ὑπὲρ τοῦ Γοργία; Ἀπὸ τὴν ἀποψη τῶν χρονικῶν προσδιορισμῶν ὁ Θεσσαλὸς ἡγεμόνας πρέπει νὰ γνώρισε τὸν Γοργία σὲ πολὺ προχωρημένη ἡλικία³, ὅπωςδὴποτε μαθήτευσε κοντὰ στὸ φημισμένο ἐκεῖνο δάσκαλο μετὰ τὸν Μένωνα⁴. Δὲν μπορούμε νὰ μιλήσουμε μὲ μεγάλη χρονικὴ ἀκρίβεια. Οἱ δυσκολίες ὀφείλονται στὴν ἔλλειψη πηγῶν σχετικὰ μὲ τὴ νεότητα τοῦ Ἰάσονα. Ἀμφιβιβλίες ἀκόμα ὑπάρχουν καὶ γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ πατέρα του σύμφωνα μὲ τὸν Ξενοφῶντα ἦταν γιὸς τοῦ Λυκόφρονα, τυράννου τῶν Φερῶν, ἢ γαμπρὸς του, σύμφωνα μὲ ἄλλες πηγές⁵. Μὲ βεβαιότητα μπορούμε νὰ ποῦμε μόνον, πῶς εἶχε καλὴ, δηλαδή σοφιστικὴ παιδεία (ρητορικὴ, στοιχεῖα φιλοσοφίας καὶ πολιτικῆς τέχνης), πού τὴν ἀπέκτησε κοντὰ σὲ δάσημους δασκάλους τῆς ἐποχῆς του: πρῶτα πιθανὸν κοντὰ στὸ ρήτορα Πολυκράτη καὶ ἔπειτα κοντὰ στὸν Γοργία. Πόσα χρόνια μαθήτευσε κοντὰ στὸ γέροντα πατέρα Γοργία,

1. Ἡ πληροφορία τοῦ Πλάτωνα πού παραθέσαμε πρὶ πάνω (Μέν. 70a-b) μᾶς δίνει μιὰ ἰδέα, ποιὸς δίδαξε κυρίως ὁ Γοργίας στὴ Θεσσαλία: Βλ. Ροῦσσος, Πολιτικὴ σκέψη 18-19.

2. Πβ. Lemmermann 13. Γιὰ τὸν Πολυκράτη βλ. τὴν ἐργασία τοῦ J. Humbert, Polycrates, L' accusation de Socrate et le Gorgias, Paris 1930, καθὼς καὶ τὴν κριτικὴ τοῦ K. v. Fritz, Gnomon IX (1933) 82-95.

3. Βλ. R. C. Jebb, The Attic Orators to Isaios, Vol. II. New York 1962, σελ. 5. Ὁ Γοργίας, ὅπως εἶναι γνωστὸ γεννήθηκε περίπου τὸ 485 π.Χ., καὶ ἦταν συνομήλικος τοῦ Πρωταγόρα καὶ τοῦ ἄλλου πρωτοπόρου Σικελοῦ ρήτορα τοῦ Τεισία, καὶ πέθανε τὸ 379 (τὴν ἴδια χρονιά πέθανε καὶ ὁ Ἀριστοφάνης). Ἐζῆσε δηλαδή 106 χρόνια, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, καὶ τὰ τελευταῖα του μᾶλλον στὶς Φερέες, ὅπως εἶδαμε.

4. Ἄν ὑπολογίσουμε πῶς ὁ Ἰάσων πρὶν δολοφονηθεῖ τὸ 371 π.Χ. εἶχε παντρεύσει ἡδὴ τὴν κόρη του Θῆβη μὲ τὸν Ἀλέξανδρο, γόνου ἀπὸ τὴν ἴδια παλαιὰ οἰκογένεια, ἦταν τότε γύρω στὰ 45. Ἐπομένως πρέπει νὰ εἶχε γεννηθεῖ περίπου τὸ 415 π.Χ., ἄρα ἡ μαθητεία κοντὰ στὸ Γοργία θὰ ἄρχισε γύρω στὰ 17-18 καὶ γιὰ τρία ἢ τέσσερα τουλάχιστον χρόνια. Ὁ Γοργίας, λοιπόν, ἦταν τότε περίπου 90 χρονῶν!

5. Βλ. στὴν ἀριστερὴ ὡς τώρα ἐργασία γιὰ τὸν Ἰάσονα ἀπὸ τὸν H. Berve (Die Tyrannis bei den Griechen, München 1967), σσ. 285-290 καὶ 668-670 (οἱ πηγές) πβ. στὸν ἴδιο γιὰ τὸν πατέρα καὶ τὴν οἰκογένεια τοῦ Ἰάσονα, σ. 285. Ὁ Ed. Meyer, Geschichte des Altertums, tom. V, Darmstadt 1969⁵, σελ. 294, θεωρεῖ τὸν Ἰάσονα γαμπρὸ τοῦ Λυκόφρονα (πιθανότατα). Ἀντίθετα ὁ K. J. Beloch, Griechische Geschichte 3,1 Berlin/Leipzig 1922², σελ. 164, δέχεται τὴ γνώμη τοῦ Ξενοφῶντα.

δὲν ξέρουμε. Φαίνεται ὅμως πῶς ἡ σοφιστικὴ του παιδεία ἐπηρέασε ἀποφασιστικὰ τόσο τὴ σκέψη του ὅσο καὶ τὸν τρόπο ἐνεργείας¹. βοήθησε νὰ ἀναπτυχθεῖ στὸ ἔπακρο μιὰ πλούσια προικισμένη φύση. Πραγματικὰ οἱ ἀρχαῖες πηγές, καὶ ἰδίως ὁ Ξενοφῶν σύγχρονός του καὶ θαυμαστής του, μιλοῦν γιὰ ἕναν ἄνδρα τρομερὰ φιλόδοξο² ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετικὰ εὐφυῆ, δραστήριο, ἀκαταπόνητο, ἐφευρετικὸ, τολμηρὸ καὶ ἐπικίνδυνο ρεαλιστὴ³, μὲ σπάνιες πολιτικὲς ἱκανότητες καὶ διπλωματικὴ εὐστροφία· ἡ ἄνοδος του, ἀπὸ τὴ στιγμή πού ἔγινε τύραννος (= ἡγεμὸν) τῶν Φερῶν, εἶναι σταθερὴ μὲ ἄριστα ὑπολογισμένες ἐνέργειες καὶ καταπληκτικὸ αἰσθητῆριο νὰ διαβλέπει τίς συγκυρίες καὶ μὲ τόλμη νὰ τίς ἐκμεταλλεῖται⁴. Σὲ μιὰ ἐποχὴ γενικῆς κόπωσης καὶ ἀκροσίας, κατὰ τὸν Ξενοφῶντα, ὁ Ἰάσων χάρη στίς ἱκανότητές του ἀνέβαινε σταθερὰ τὰ σκαλιὰ τῆς ἡγεμονίας στὴν Ἑλλάδα, καὶ μάλιστα μὲ τίς προϋποθέσεις νὰ ἀναλάβει μὲ ἐπιτυχία ἐξωτερικοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν βαρβάρων. Καὶ μόνο ἡ τύχη, δηλαδὴ ἡ δολοφονία του ἀνέκοψε τὴ βέβαιη πορεία πρὸς τὴν πανελλήνια ἡγεμονία⁵.

Ἡ ἐντύπωση αὐτὴ ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος ἦταν διάχυτα στοὺς συγχρόνους του⁶. Σ' αὐτὸν τὸν ταλαντοῦχο, λοιπόν, ἄνθρωπο, πῶς ἐπέδρασε ἡ σοφιστικὴ παι-

1. Τὴν ἐτοιμότητα τῶν σοφιστῶν ἐπιχειρημάτων ὁ Ἰάσων μετέφερε καὶ ἐφάρμοσε στὴ στρατηγικὴ, ἀλλὰ καὶ στὴν πολιτικὴ πράξη καὶ τὸν τρόπο ἐνεργείας

2. Ὁ Ἀριστοτέλης (Πολ. Γ2, 1277α 24). μᾶς δίνει τὸ μέτρο τῆς φιλοδοξίας τοῦ Ἰάσονα μὲ τὸν αὐθεντικὸ λόγος τοῦ Θεσσαλοῦ ἡγεμόνα: Ἰάσων, ἔφη, πεινεῖν ὅτε μὴ τυραννοῖ Βλ. Berne 28 Διόδ. XV 60: συνέσει τε στρατηγικῆ διαφέρων καὶ Beloch 3/1 164: ἕνας ἄνδρας μὲ ἀχαλίνωτη φιλοδοξία καὶ μὲ ἐξοχή πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἱκανότητα.

3. Τὴν καλύτερη προσωπογραφία τοῦ Ἰάσονα ἔχουμε ἀπὸ τὸ στῆμα ἑνὸς συνετοῦ πολιτικοῦ ἄνδρα, τοῦ Πολυδάμαντα, ἡγέτη τῆς Φαρσάλου. Περιγράφει μάλιστα πολὺ παραστατικὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ ἀντιπάλου του μπροστὰ στοὺς Σπαρτιάτες, ὅπου πῆγε μὲ τὴν προτροπὴ τοῦ Ἰάσονα νὰ ζητήσει τὴ βοήθειά τους! Ἡ ἱστορικότητα τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὅπως τὸν παραθέτει ὁ Ξενοφῶν, δὲν ἀμφισβητεῖται: εὐ γὰρ ἴστε, πρὸς τε μεγάλην ἔσται φύμινη ὁ πόλεμος, καὶ πρὸς ἄνδρα ὅς φρόνιμος μὲν οὕτω στρατηγός ἐστιν ὡς ὅσα τε λανθάνει καὶ ὅσα φθάνει καὶ ὅσα βιάζεσθαι ἐπιχειρεῖ οὐ μάλᾳ ἀμαρτάνει. Ἰκάνος γὰρ ἔστι καὶ νυκτὶ ὅσαπερ ἡμέρᾳ χρῆσθαι καὶ ὅταν σπειδῆ, ἄριστον καὶ δεῖπνον ποιησάμενος ἅμα πονεῖσθαι. Οἶεται δὲ καὶ ἀναπαύεσθαι χρῆναι, ὅταν ἀφίκηται ἐνθ' ἂν ὤρμημένος ἢ καὶ διαπρόξηται ἂ δεῖ. (Ἑλλην. VI 1,15).

4. Γιὰ τὴν εὐφυΐα καὶ τὴ διορατικότητά του τὸν σύγκριναν μὲ τὸν Θεμιστοκλή: Κικ., De offic. 108; in quo genere Graeci Themistoclem et Pheraeum Iasonem ceteris anteponunt. Πβ. Beloch 3. 1, 164.

5. Εἶναι πολὺ χαρακτηριστικὸς ὁ ἐκφραστικὸς τρόπος (μέγας-μείζων-μέγιστος) πὸς μεταχειρίζεται ὁ Ξενοφῶν, γιὰ νὰ περιγράψει τὴν ἀνεργόσημη δύμη τοῦ Ἰάσονα μετὰ τὴ μάχη στὰ Λεῦκτρα: μέγας μὲν ἦν καὶ διὰ τὸ τῷ νόμῳ Θετταλῶν ταγὸς καθεστάναι... ἐτι δὲ μείζων καὶ διὰ τὸ συμμάχους πολλοὺς ... εἶναι αὐτῶ...καὶ ἐτι βούλεσθαι γίγνεσθαι μέγιστος δ' ἦν τῶν καθ' αὐτὸν τῶ μισθ' ἢφ' ἐνός ἐγκαταφρόνητος εἶναι (Ἑλλην. IV 4, 28).

6. Πβ. τὴν ὁμολογία τοῦ Πολυδάμαντα πρὶν ἀκόμα ὁ Ἰάσων γίνεи ταγὸς τῶν Θετταλῶν: πᾶσαι γὰρ (δηλ. οἱ Θεσσαλικὲς πόλεις) φοβοῦνται ὅποι ποτὲ προβήσεται ἡ τοῦ ἀνδρός δύναμις (Ἑλλην. VI 1,14). Ὁ Πολυδάμας ὥστόσο ἤξερε τὰ σχέδια τοῦ Ἰάσονα! Πβ. ἐπί-

δεία και ποῦ μπορούμε νὰ ἰχνηλατήσουμε αὐτὲς τὶς ἐπιδράσεις; Ἐφόσον δεχόμαστε ὅτι ὁ Ἰάσων ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Γοργία - ἄλλωστε τὸ περιβάλλον του καὶ ὀλόκληρη ἡ Θεσσαλία ἐγοργίαζεν, ὅπως εἶδαμε! - ἀπομένει νὰ ἐξετάσουμε τὴν ἐπίδρασή του στὴ διαμόρφωση τῆς πολιτικῆς σκέψης καὶ στὴν πολιτικὴ πράξη τοῦ Ἰάσονα, πράγμα ποῦ δὲν ἔχει γίνεи ὡς τώρα ἀντικείμενο τῆς ἔρευνας¹. Ἀπομένει ἐπομένως νὰ διερευνήσουμε τὶς ἀρχαῖες μαρτυρίες, γιὰ νὰ σταθμίσουμε πόσο καὶ πῶς ἐπέδρασε κυρίως ὁ Γοργίας, ἀλλὰ καὶ ἡ σοφιστικὴ γενικὰ παιδεῖα τόσο στὸ ἦθος ὅσο καὶ στοὺς πολιτικούς ὀραματισμούς τοῦ Ἰάσονα.

-2-

Πραγματικά, ἐρευνώντας μὲ προσοχὴ τὶς ἀρχαῖες μαρτυρίες σὲ δύο προπάντων σημεῖα ἐπισημαίνουμε τὴν ἐπίδραση τοῦ Γοργία καὶ γενικὰ τῆς σοφιστικῆς ἀγωγῆς στὸν Ἰάσονα: (α) στὸν τρόπο καὶ στὴ μέθοδο ποῦ χρησιμοποιεῖ στὴν ἐπιχειρηματολογία του, κάθε φορὰ ποῦ ἐπιδίωκε νὰ ἐπιβάλλει τὶς ἀπόψεις του (β) στὴ νοοτροπία καὶ στὶς πολιτικὲς ἐπιδιιώξεις του, ποῦ συνυφαίνονται μὲ ἓναν τρόπο σκέψεως ἐμφανῶς ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὶς πανελλήνιες ἀντιλήψεις τοῦ Γοργία καὶ τοῦ μαθητῆ του Ἰσοκράτη². Στὴν πρώτη περίπτωση εὐκόλα διακρίνουμε τὴ συλλογιστικὴ τῶν σοφιστῶν καὶ πρῶτα βέβαια τοῦ Γοργία, ἐνῶ στὴ δευτέρα δὲν ἔχουμε καμιά ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Ἰάσων ἐνστερνίστηκε τὸ κήρυγμα τοῦ μεγάλου δασκάλου του γιὰ ὁμόνοια τῶν Ἑλλήνων καὶ γιὰ τὴν ἀνάληψη ἑνὸς κοινοῦ ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Περσῶν. Οἱ ἰδέες αὐτὲς τοῦ Γοργία ἦταν ἔκφραση τῆς πανελληνίας συνείδησής του καὶ πήγασαν ἀπὸ τὴν πικρὴ ἐμπειρία καὶ τὴν ὀδύνη του γιὰ τὸν ἀκατάπαυστο ἀλληλοσπαραγμὸ τῶν Ἑλλήνων³.

Δύο περιπτώσεις ἔχουμε στὴ διάθεσή μας, ὅπου μπορούμε νὰ διακριβώσουμε τὴ σοφιστικὴ παιδεῖα τοῦ Ἰάσονα καὶ εἰδικὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ Γοργία: ἡ πρώτη ἀναφέρεται στὰ ἐπιχειρήματα ποῦ ἐπιστράτευσε ὁ Θεσσαλὸς ἡγεμόνας γιὰ νὰ πείσει τοὺς Θηβαίους καὶ τοὺς Σπαρτιατὲς, ποῦ στέκονταν ἀντιμέτωποι

σης τὶς ἐκτιμήσεις τοῦ Ξενοφῶντα μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Ἰάσονα: ὃ καὶ δῆλον ἐγένετο ὅτι ἰσχυρῶς ἔδεισαν οἱ Ἕλληνες αὐτὸν μὴ τύραννος γένοιτο (Ἑλλην. VI 4, 32).

1. Οἱ ἱστορικοὶ βέβαια ἀναφέρουν ὅτι ὁ Ἰάσων ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Γοργία (Belloch 3 1, 164. Berve 285. Bengtson 275. Meyer 382 καὶ ἀρκοῦνται νὰ παραπέμψουν στὴ μαρτυρία τοῦ Παιουσανία. Ὁ Κ. Lemmermann, ποῦ ἔγραψε εἰδικὴ διατριβὴ γιὰ τὸν Ἰάσονα, δὲν ἀναζήτησε τὰ «ἐσωτερικὰ» στοιχεῖα ποῦ ἐπιβεβαιώνουν τὴν ἀρχαία μαρτυρία ὅτι ὁ Ἰάσων ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Γοργία.

2. Πβ. Lemmermann 12 κέ. Ὁ Lemmermann θεωρεῖ ὡς πρῶτο στοιχεῖο τῶν ἐπιδράσεων τοῦ Γοργία στὸν Ἰάσονα τὴν ἀντίληψη τοῦ δικαίου.

3. Ἡ ὁμόνοια ἦταν τὸ θέμα τοῦ Ὀλυμπικοῦ λόγου του ποῦ ἀπάγγειλε στὴν Ὀλυμπία, ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Φιλόστρατος (Βίοι Σοφ. I 9,5). Πβ. τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸν Ἐπιτάφιο λόγο του στὴν Ἀθήνα (B 5).

μετὰ τὴ μάχη στὰ Λεῦκτρα, (371 π.Χ.), νὰ μὴ συγκρουσθοῦν γιὰ δεύτερη φορὰ¹. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ἡ μέθοδος ποὺ μεταχειρίζεται ὁ Ἰάσων καὶ ἡ συλλογιστικὴ του προέρχονται κατευθεῖαν ἀπὸ τὴ «σχολή» τοῦ Γοργία καὶ φανερώ- νουν τὴν ἐπίδραση τῆς σοφιστικῆς του παιδείας. Ἴσως ὅμως περισσότερε γί- νεται φανερό αὐτὸ στὸν τρόπο, μὲ τὸν ὁποῖο προωθεῖ τὸ συμφέρον του τόσο ἔν- τεχνα, ὥστε νὰ μὴν εἶναι διόλου εὐκόλο νὰ διακρίνει κανεὶς, τὶ συνέφερε στοὺς δύο ἀντιπάλους καὶ τὶ στὸν ἴδιο τὸν Ἰάσωνα. Ἡ δεύτερη περίπτωση ἀφορᾷ τὴν κατάληψη τῆς Φαρσάλου καὶ στὸν τρόπο ποὺ ἔπεισε τὸν ἡγέτη τῆς πόλεως αὐτῆς Πολυδάμαντα, νὰ τοῦ παραδώσει τὴν ἐξουσία χωρὶς πόλεμο².

Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις βέβαια διαφαίνεται ἡ ἰκανότητα τοῦ Θεσσαλοῦ ἡγεμόνα νὰ προβάλλει καὶ νὰ ὑποστηρίξει τὶς θέσεις του, γιὰ νὰ ἐπεκτείνει τὴν κυριαρχία του. Χαρακτηριστικὸ καὶ στὶς δύο περιπτώσεις, ὅπως θὰ δοῦμε, εἶναι ἡ πολιτικὴ αἴσθησις καὶ ὁ ρεαλισμὸς. Ὁ Ἰάσων διαθέτει αὐτὴ τὴν ἐποχὴ, κατὰ τὴ γνώμη τῶν ἱστορικῶν, τὴν ἰσχυρότερη στρατιωτικὴ δύναμη, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴ διπλωματικὴ εὐστροφία νὰ ἐπιβάλλεται χωρὶς νὰ σπαταλᾷ τὶς δυνάμεις του, τὴν ἐτοιμότητα νὰ ἐκμεταλλεῖται τὶς συγκυρίες γιὰ νὰ ἐπει- κτείνει τὴ δύναμή του, χωρὶς νὰ ἐξαντλεῖ τὸ ἐνεργητικὸ του. Καὶ στὶς δύο πε- ριπτώσεις ἀντλοῦμε ἀπὸ τὸν Ξενοφῶντα: (VI 4, 22-25)³.

ἐπεὶ δὲ ἀφίκετο εἰς τὴν Βοιωτίαν, λεγόντων τῶν Θηβαίων ὡς καιρὸς εἴη ἐπι- τίθεσθαι τοῖς Λακεδαιμονίοις... ἀπέτρπεν αὐτοὺς ὁ Ἰάσων, διδάσκων ὡς καλοῦ ἔργου γεγενημένου οὐκ ἄξιον αὐτοῖς εἶη διακινδυνεῦσαι, ὥστε ἢ ἔτι μείζω κα- ταπαράξαι ἢ στερηθῆναι καὶ τῆς γεγενημένης νίκης. Οὐχ ὁρατε, ἔφη, ὅτι καὶ ὑ- μεῖς, ἐπεὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐγένεσθε, ἐκρατήσατε; οἴεσθαι οὖν χορῆ καὶ Λακεδαιμονίους ἂν, εἰ ἀναγκάζονται ἐκγενέσθαι τοῦ ζῆν, ἀπονοηθέντας διαμάχεσθαι. Καὶ ὁ θεὸς δέ, ὡς ἔοικε, πολλάκις χαίρει τοὺς μὲν μικροὺς μεγάλους ποιῶν, τοὺς δὲ μεγάλους μικροὺς. Τοὺς μὲν οὖν Θηβαίους τοιαῦτα λέγων ἀπέτρπε τοῦ δια- κινδυνεῦειν· τοὺς δ' αὖ Λακεδαιμονίους ἐδίδασκεν οἷον μὲν εἴη ἡττημένον στρα- τευμα, οἷον δὲ νενικηκός. Εἰ δ' ἐπιλαθέσθαι, ἔφη, βούλεσθε τὸ γεγενημένον πά- θος, συμβουλεύω ἀναπνεύσαντας καὶ ἀναπασαμένους καὶ μείζους γεγενημένους τοῖς ἀηττήτοις οὕτως εἰς μάχην ἵεναι. Νῦν, δέ, ἔφη, εἴ ἴστε ὅτι καὶ τῶν συμ- μάχων ὑμῖν εἰσὶν οἱ διαλέγονται περὶ φιλίας τοῖς πολεμίοις· ἀλλὰ ἐκ παντὸς τρόπου πειρᾶσθε σπονδὰς λαβεῖν. Ταῦτα, δ', ἔφη, ἐγὼ προθυμοῦμαι, σῶσαι ὑμᾶς βουλόμενους διὰ τε τὴν τοῦ πατρὸς φιλίαν πρὸς ὑμᾶς καὶ διὰ τὸ προσενεῖν ὑμῶν.

1. Βλ. στὸν Beloch, 3.1, 169.

2. Καὶ στὴν πρώτη καὶ στὴ δεύτερη περίπτωσις ὑπάρχει μιὰ ἐνότητι ὕφους, ποὺ μᾶς θυμίζει τὰ λόγια ἐνὸς ἄλλου μαθητῆ τοῦ Γοργία, τοῦ Μένωνα, σχετικὰ μὲ τὸν τρόπο καὶ τὸ ὕφος τοῦ λόγου, ὅπως τὰ διδασκε ὁ Γοργίας: *καὶ δὴ καὶ τοῦτο τὸ ἔθος ὑμᾶς εἴθιζεν ἀφόβως καὶ μεγαλοπρεπῶς ἀποκρίνεσθαι* (Μέν. 70α).

3. Πβ. Beloch 3.1, 165 καὶ 372. Πβ. U. Wilcken, Jason von Pherai, Hermes 59 (1924) 126 κέ. Berve 288. Tropea 40 κέ. Wastlake 96.

(Ἐ λ λ η ν. VI 4, 22-25)¹.

Στὸ παράθεμα αὐτὸ φαίνεται καθαρὰ ἢ συλλογιστικὴ τοῦ Ἰάσονα καὶ τὰ ἐπιχειρήματα ποῦ χρησιμοποιεῖ, γιὰ νὰ πείσει τοὺς δυὸ ἀντιπάλους νὰ μὴ συνεχίσουν τὸν ἀγῶνα: προσπαθεῖ νὰ πείσει ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος τοὺς Θηβαίους, ποῦ ἦταν οἱ νικητὲς στὰ Λεῦκτρα, νὰ μὴ ἐπιτεθοῦν ξανά ἐναντίον τῶν ἡττημένων ἤδη Λακεδαιμονίων· καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος μὲ τὴν ἴδια ἄνεση πείθει καὶ τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ζητήσουν ἀνακωχὴ καὶ νὰ δεχτοῦν τὸ γεγενημένον πάθος². Ὅπως εἶναι γνωστὸ βέβαια, ὡς τὴ στιγμὴ ἐκείνη τῆς παρέμβασης τοῦ Ἰάσονα, οἱ Σπαρτιᾶτες δὲν μπορούσαν νὰ «χωνέψουν» τὴν ἤττα τους. Παρέμειναν, λοιπόν, στὸ στρατόπεδό τους καὶ σκέφτονταν ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς Θηβαίους γιὰ δευτέρη φορὰ στὴν ἴδια θέση. Ὁ Ἰάσων καὶ στοὺς δύο ἀντιπάλους ἀναπτύσσει μὲ ἐπιδεξιότητα τὴ σοφιστικὴ του ἐπιχειρηματολογία καὶ συλλογιστικὴ. Τὰ ἐπιχειρήματά του συγκροτοῦνται ἀπὸ μικρὲς ὑποθετικὲς προτάσεις, ποῦ συνιστοῦν βραχυλογικούς ἢ ἐλλιπεῖς συλλογισμούς, δηλαδὴ ἐνθυμήματα, στὴν ἀριστοτελικὴ ὀρολογία³. Τὴν ἐπιχειρηματολογία του μπορούμε νὰ τὴν ἀναλύσουμε στὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα, γιὰ νὰ δοῦμε τὴ διάρθρωσὴ τῆς ἀλλὰ καὶ τὸ συλλογιστικὸ τρόπο τοῦ Ἰάσονα:

I. ἀπέτρεπεν αὐτοὺς (δηλ. τοὺς Θηβαίους) ὁ Ἰάσων διδάσκων (σὲ πλάγιο λόγο).

α) Ὡς καλοῦ ἔργου γεγενημένον
οὐκ ἄξιον αὐτοῖς διακινδυνεύσαι.

ὥστε ἢ ἔτι μείζον καταπράξει ἢ στερηθῆναι καὶ τῆς γεγενημένης νίκης

(β) οὐχ ὀρᾶτε ὅτι καὶ ὑμεῖς
ἐπεὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐγένεσθε,
ἐκρατήσατε.

(γ) οἴεσθαι οὖν χρὴ καὶ Λακεδαιμονίους ἄν,
εἰ ἀναγκάζονται ἐκγενέσθαι τοῦ ζῆν,
ἀπονοηθέντας διαμάχεσθαι.

Τὰ λογικὰ αὐτὰ σχήματα, οἱ μικρὲς, ἀπλὲς ἢ σύνθετες (ἀπὸ πολλὰ μέλη) ὑποθετικὲς προτάσεις στὸν τύπο τοῦ βραχυλογικοῦ συλλογισμοῦ ἢ ἐνθυμήματος, εἶναι τὸ χαρακτηριστικὸ τῶν ρητορικῶν λόγων τοῦ Γοργία.

1. Στὴν περικοπὴ αὐτὴ βέβαια ἀναφέρονται καὶ τὴν ἀξιολογοῦν ἀπὸ τὴν πλευρὰ τους ὅλοι οἱ νεώτεροι ἱστορικοί. Βλ. Beloch 3.1, 169. Tropes 34 κέ. Wastlake 88 κέ. καὶ τὴ νεώτερη βιβλιογραφία στὸν Berne 668.

2. Κανονικὰ ὅ,τι συμφέρει στοὺς Θηβαίους δὲν μπορεῖ νὰ συμφέρει καὶ στοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τὸ ἀντίθετο. Ὁ Ἰάσων ὅμως σκέφτεται τί συμφέρει οὐσιαστικὰ σ' αὐτὸν καὶ μὲ βᾶση τὸ δικό του συμφέρον προσπαθεῖ νὰ ρυθμίσει τὴν κατάσταση. Ὁ Ξενοφῶν τὸ εἶχε διαβλέψει αὐτό, γράφοντας καὶ κρίνοντας ἐκ τῶν ὑστέρων (Ἑλλην. VI 4, 25). Ἡ «τακτικὴ» τοῦ Ἰάσονα ἀπαιτοῦσε βέβαια σοφιστικὴ δεξιότητα, ποῦ τὴν διέθετε ἄλλωστε μὲ τὸ παραπάνω.

3. Βλ. Θεοφ. Βορέα, Λογικὴ, Ἀθῆναι 1932, σελ. 136 κέ.

Τὰ τρία μέλη (α,β,γ,) ὅπως τὰ ἔχουμε διατάξει, ἀποτελοῦν ἤδη ἓνα σύνθετο βραχυλογικὸ συλλογισμὸ¹: α καὶ β τὰ μέλη καὶ γ τὸ συμπέρασμα: οἶσθα οἶν... Ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Γοργία *Ἐλένης Ἐγκώμιον* (B 11, 14) θὰ μπορούσαμε νὰ δοῦμε μιὰ ἀντιστοιχία στὸ λεκτικὸ ὕφος τοῦ Ἰάσονα:

*ὥσπερ γὰρ τῶν φαρμάκων ἄλλους ἄλλα χυμοὺς ἐκ τοῦ σώματος ἐξάγει,
καὶ τὰ μὲν νόσον τὰ δὲ βίον παύει,
οὕτω καὶ τῶν λόγων οἱ μὲν ἐλόπησαν, οἱ δέ...
πειθοὶ τινι τὴν ψυχὴν ἐφαρμάκευσαν καὶ ἐξεγοήτευσαν*².

Στὰ ἐπιχειρήματα πού εἶδαμε ὁ Ἰάσων προσθέτει ἓνα τελευταῖο καὶ «φιλοσοφικότερο» θὰ λέγαμε, τὸ ὁποῖο συνοψίζει τὴν ἱστορικὴ ἐμπειρία καὶ τὴ «φιλοσοφία» του:

*Καὶ ὁ θεὸς δέ, ὡς εἶοικε, πολλάκις χαίρει τοὺς μὲν μικροὺς μεγάλους ποιῶν,
τοὺς δὲ μεγάλους μικροὺς*³.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἐπιχείρημα ἔχει τὴ διατύπωση τῶν γνωστῶν σοφιστικῶν ἀφορισμῶν, ἀλλὰ ὀφείλει τὴ φιλοσοφικὴ καταγωγή του στὸν Ἡρόδοτο δηλαδὴ ἀπηχεῖ ἀντιλήψεις λαϊκῆς ἢ θικῆς φιλοσοφίας⁴.

Γιὰ νὰ πείσει τοὺς Λακεδαιμονίους ὁ Ἰάσων δὲ χρειαζόταν νὰ ἐπιστρατεύσει μεγάλα λογικὰ ἐπιχειρήματα, γιατί αὐτοὶ ἦταν οἱ ἡττημένοι καὶ μᾶλλον ζητοῦσαν μιὰ εὐλογη αἰτία νὰ ἀπαγκιστρωθοῦν τώρα ἀπὸ τὴν ὀδυνηρὴ γι' αὐτοὺς περιπέτεια, ὥστε νὰ ἐτοιμάσουν τὴν ἀνταπόδοση. Αὐτὴ τὴν ψυχολογικὴ κατάσταση τῶν ἡττημένων Λακεδαιμονίων ἀκριβῶς διέγινωσε ὁ Ἰάσων καὶ ἀνέπτυξε τὰ ἐπιχειρήματά του. Αὐτὸ δείχνει καὶ εὐφυῆ ἄνθρωπο ἀλλὰ καὶ ἐμπειρο στὴ χρῆση τοῦ λόγου, δηλαδὴ αὐτὸν πού ἔχει τὴν ἀντίληψη τοῦ καιροῦ καὶ τοῦ καιρίου⁵. Ἔτσι ὁ Ἰάσων ἄρχισε τὴ «διδασκαλία» του μὲ μιὰ

1. Βορέα 139 καὶ Β.Ν. Τατάκη, Λογικὴ, Θεσσαλονίκη 1966, σελ. 218 κέ.

2. Περισσότερο βέβαια τὸ ὕφος τοῦ λόγου καὶ ὁ συλλογιστικὸς τρόπος φαίνεται νὰ ἐπηρεάσαν τὸν Ἰάσονα. Ὡστόσο δὲ λείπουν οἱ συγκεκριμένες ἀντιστοιχίες ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Γοργία, ἐδῶ π.χ. Πβ. *Υπέρ Πάλαμ*. ἀπολ. Β 11α, 3:

*εἰ μὲν ὁ κατήγορος Ὀδυσσεὺς
ἢ σαφῶς ἐπιστάμενος... ἢ δοξάζων γ' ἀμῆ οὕτω...
ἄριστος ἂν ἦν ὁ ἀνὴρ*

3. Ἡ ἔκφραση μᾶς εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τις διακηρύξεις τῶν σοφιστῶν καὶ ἰδιαιτέρα τοῦ Γοργία, σχετικὰ μὲ τὴ δύναμη τοῦ λόγου (ἢ τῶν λόγων): τὰ μικρὰ μεγάλα καὶ τὰ μεγάλα μικρὰ φαίνεσθαι ποιεῖν διὰ βόμην λόγου (Φαῖδρ. 267α) Πβ. καὶ στὸν Ἰσοκράτη, Πανηγ. 7

4. Ἰστορ. I 5,4 : τὰ γὰρ τὸ πάλαι μεγάλα ἦν, τὰ πολλὰ αὐτῶν μικρὰ γέγονε, τὰ δὲ ἐπ' ἐμεῦ μεγάλα, πρότερον ἦν μικρὰ. Πβ. I 32, 1. Βλ. K.J. Dover, *Greek Popular Morality in the Time of Plato and Aristotle*, Oxford 1974, σελ. 75 κέξ.

5. Ὁ Γοργίας θεωρεῖται, ὅπως εἶναι γνωστὸ, εισηγητὴς τῆς θεωρίας τοῦ καιροῦ: Διονυσ. *Ἀλικ.*, *Περὶ συνθ. ὄνομ.* 12 (DK, B 13).

«ἀνάλυση» ἔννοιῶν, καὶ μάλιστα τὶ εἶναι ἕνας ἠττημένος καὶ τὶ ἕνας νικητῆς στρατός (ἐδίδασκε, οἷον μὲν εἶη ἠττημένον στρατεύμα, οἷον δὲ νενικηκός)¹. Μετὰ ἀπὸ αὐτῆ τὴν εἰσαγωγή προχωρεῖ καὶ παρατάσσει δύο ἐπιχειρήματα καὶ μιὰ αἰτιολογία, γιατί δηλαδὴ ἔσπευσε νὰ βοηθήσει τοὺς Σπαρτιᾶτες· μ' αὐτὸ ἀποσκοποῦσε νὰ καλύψει τοὺς δικούς του σκοπούς, ὅπως θὰ δοῦμε. Ἡ διάρθρωση τῶν ἐπιχειρημάτων βέβαια ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὸν ἐπιδιωκόμενο σκοπό, κι αὐτὸς εἶναι νὰ πείσει, σὲ πρώτη φάση, τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ ἀποχωρήσουν διατηρώντας τὶς δυνάμεις τους. Ἡζερε καλὰ πῶς μ' αὐτῆ τῆ στρατιωτικῆ δύναμη οἱ Σπαρτιᾶτες οὔτε τοὺς Θηβαίους μπορούσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν - κινδύνευαν μάλιστα νὰ πάθουν μεγαλύτερη πανωλεθρία - ἀλλὰ προπάντων δὲν μπορούσαν νὰ ἀντιταχθοῦν στὰ δικά του σχέδια. Δὲν ἔπρεπε ὅμως σὲ καμιά περίπτωση νὰ πάψουν νὰ εἶναι ἐπικίνδυνοι, τουλάχιστον γιὰ τοὺς ἄλλους. Μ' αὐτὲς τὶς διαφανεῖς προθέσεις ὁ Ἰάσων ἐπιχειρηματολογεῖ:

(α) εἰ δ' ἐπιλαθέσθαι βούλεσθε τὸ γεγενημένον πάθος,
συμβουλευώ ἀναπνεύσαντας καὶ ἀναπαυσαμένους
καὶ μείζους γεγενημένους τοῖς ἀηττήτοις οὔτως εἰς μάχην ἰέναι

Σ' αὐτὸν τὸ συλλογισμὸ τοῦ Ἰάσωνα βρίσκουμε σαφέστερες ἀντιστοιχίες στὸ ἔργο τοῦ Γοργία, κυρίως ἀπὸ τὸ Ἑλένης Ἐγκώμιον.

εἰ δὲ βία ἤρπασθη καὶ... ἀδίκως ὑβρίσθη,
δήλον ὅτι ὁ μὲν ἀρπάσας...ἠδίκησεν,.....
ἡ δὲ ἀρπασθεῖσα ὡς ὑβρισθεῖσα ἐδυστύχησεν.

(B 11,7)

Θὰ ἦταν σκόπιμο ἴσως νὰ προσκομίσουμε καὶ ἕνα ἀκόμα παράδειγμα ἐνδεικτικὸ τοῦ ὅφους τοῦ Γοργία, θὰ μπορούσαμε ὅμως νὰ παραλληλίσουμε σ' αὐτὸ τὸ πρῶτο ἐπιχείρημα τοῦ Ἰάσωνα:

εἰ μὲν γὰρ πάντες περὶ πάντων εἶχον...μνήμη
τῶν τε παρόντων...τῶν τε μελλόντων πρόνοιαν,
οὐκ ἂν...ὁμοίως ἦν ὁ λόγος...
νῦν γε οὔτε μνησθῆναι... οὔτε σκέψασθαι...οὐκ...ἔχει.²

(B 11 11)

Μὲ τὸ δεύτερο ἐπιχείρημα ἐπισημαίνει τοὺς κινδύνους ποὺ διατρέχουν οἱ Σπαρτιᾶτες «ἀπὸ μέσα», δηλαδὴ τὴν κλονισμένη πιά ἐμπιστοσύνη τῶν συμ-

1. Καὶ αὐτὴ ἡ προσπάθεια ὀρισμοῦ βέβαια ἀνάγεται σὲ γοργία πρότυπα: ἄξιον γὰρ καταμαθεῖν, οἷος ὢν οἷα λέγεις ὡς ἀνάξιος ἀναξίῳ (Ἐπεὶ Παλαμ. ἀπολ. B 11a, 22).

2. Σὲ ἕναν ἄλλο μαθητὴ τοῦ Γοργία, τὸ Μένωνα τὸν Φαρσάλιο, τὸ γνωστὸ μας ἀπὸ τὴν Κύρον Ἀνάβασι, βρίσκουμε ἐπίσης φανερὲς ἀντιστοιχίες στὸ ὅφος καὶ στὴ συλλογιστική, ὅπως ἐπισήμανε ὁ Εὐ. Ροῦσσος, Μένων 236.

μάχων τους. Ὁ Ἰάσων ἤξερε καλά, τὶ συνέβαινε τώρα στὶς τάξεις τῶν συμμάχων στρατιωτῶν, ποὺ ἀποτελοῦσαν καὶ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ στρατοῦ τῶν Λακεδαιμονίων.

(β) *Νῦν δὲ εὖ ἴστε ὅτι καὶ τῶν συμμάχων εἰσὶν
οἱ διαλέγονται περὶ φιλίας τοῖς πολεμίοις.*

Μὲ το τελευταῖο «ἐπιχειρήμα» προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσει στοὺς Σπαρτιάτες τοὺς λόγους ποὺ τὸν ὥθησαν νὰ ἀναλάβει αὐτὴ τὴν πρωτοβουλία:

(γ) *Ταῦτα δ' ἐγὼ προθυμοῦμαι, σῶσαι ὑμᾶς βουλόμενος
διὰ τε τὴν τοῦ πατρὸς φιλίαν πρὸς ὑμᾶς καὶ διὰ τὸ προξενεῖν ὑμῶν.*

Τελικὰ ἡ συμβολὴ τοῦ Ἰάσονα συνοψίζεται σὲ μία μόνο φράση: ἐκ παντὸς τρόπου *πειρᾶσθε σπονδὰς λαβεῖν*. Αὐτὸς ἦταν ἄλλωστε ὁ σκοπὸς τῆς μεσολαβητικῆς του προσπάθειας, νὰ πείσει τοὺς Λακεδαιμονίους νὰ συνθηκολογήσουν καὶ νὰ ἀποσυρθοῦν στὴν Πελοπόννησο, διατηρώντας ὅμως τὶς δυνάμεις τους ἀξίωμαρχες. Μιὰ ὀλοσχερὴς καταστροφὴ τῶν Λακεδαιμονίων δὲν συνέφερε σὲ καμιὰ περίπτωσι τὸν Θεσσαλὸ ἡγεμόνα, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ ὑπερβολικὴ αὐξήσι τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος τῶν Θηβαίων. Ὁ Ξενοφῶν, μολονότι εἶναι γνωστὸς γιὰ τὴν ἀφιλοσόφητη ἐκθεσι τῶν γεγονότων, στὴν περίπτωσι αὐτὴ διέβλεψε τοὺς σκοποὺς τοῦ Ἰάσονα: *ἔλεγε μὲν οὖν τοιαῦτα, ἔπραττε δ' ἴσως ὅπως διάφοροι καὶ οὗτοι ἀλλήλοισ ὄντες ἀμφοτέροισ ἐκείνοισ δέοντο*¹. Σ' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀπέβλεπαν οἱ ἐνέργειες τοῦ Ἰάσονα καὶ αὐτοὺς τοὺς στόχους σκόπευε νὰ ἐπιτύχει μὲ τὴ διπλωματικὴ του παρέμβασι καὶ τὴ σοφιστικὴ του δεινότητι.

Τὴν ἴδια συλλογιστικὴ καὶ παραπλήσια σοφιστικὰ ἐπιχειρήματα μεταχειρίστηκε ὁ Ἰάσων, γιὰ νὰ πείσει καὶ τὸν ἡγέτη τῆς Φαρσάλου Πολυδάμαντα. Ἡ ἱστορία εἶναι γνωστὴ²: Ἡ Φάρσαλος διοικεῖται ἀπὸ ἓνα ἐξαιρετο καὶ ἀδιάφθορο ἡγέτη, τὸν Πολυδάμαντα· εἶναι ἡ μοναδικὴ θεσσαλικὴ πόλι ποὺ ἀντιστέκεται ἀκόμη στὰ σχέδια τοῦ Ἰάσονα, ποὺ θέλει βέβαια νὰ τὴν καταλάβει, ἀλλὰ χωρὶς νὰ φθεῖρει οὔτε τὶς δικές του οὔτε τῶν ἀντιπάλων του τὶς δυνάμεις. Ἐδῶ ἀκριβῶς διαφαίνεται ἡ πολιτικὴ του εὐφυία. Στὴ μέθοδο ποὺ ἐφάρμοσε, γιὰ νὰ πείσει ἢ νὰ ἐξαναγκάσει τὸν Πολυδάμαντα καὶ τοὺς Φαρσάλιους νὰ ὑποκύψουν χωρὶς πόλεμο, ἀναγνωρίζουμε τὶς κατὰβολές τῆς σοφιστικῆς του παιδείας³. Οἱ λεπτομέρειες μᾶς εἶναι γνωστές ἔμμεσα ἀλλὰ πειστικὰ ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Πολυδάμαντα ἐνώπιον τῶν Σπαρτιατῶν, ὅπου ἀφηγεῖται ἐπαναλαμβάνοντάς τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Ἰάσονα:

1. Ἑλλην. VI 4, 25.

2. Βλ. Beloch 3.1, 165 κέ. Lemmermann 22 κέ. Wilcken 124. Meyer V 383.

3. Πβ. Lemmermann 24: Μεταχειρίστηκε τὸν Πολυδάμαντα τόσο ἐπιδέξια, ὅταν νὰ ἦταν ὄργανό του, γιὰ νὰ ἐπιτύχει τὰ πολιτικὰ του σχέδια.

ὥστε, ἔφη, τί ἂν ἐγὼ φοβούμενος οὐ θράδῳς ἂν ὑμᾶς οἰόμην καταστρέψασθαι; τάχα οὖν ὑπολάβοι ἂν τις ἐμοῦ ἄπειρος· τί οὖν μέλλεις καὶ οὐκ ἦδη στρατεύεις ἐπὶ τοὺς Φαρσαλίους; ὅτι νῆ Δία τῷ παντὶ κρείττον μοι δοκεῖ εἶναι ἐκόντας ὑμᾶς μᾶλλον ἢ ἄκοντες προσαγαγέσθαι. Βιασθέντες μὲν γὰρ ὑμεῖς τ' ἂν ὑμᾶς ὡς ἀσθενεστάτους βουλοίμην εἶναι· εἰ δὲ πεισθέντες μετ' ἐμοῦ γένοισθε, δῆλον ὅτι αἰξοίμεν ἂν ὅ,τι δυναίμεθα ἀλλήλους (Ἐλλην. VI 1, 7-8).

Οἱ ἀντιστοιχίες μετὰ τὸ ὕφος καὶ τὰ φραστικὰ σχήματα τοῦ Γοργία εἶναι ἐμφανεῖς. Ὁ Ἰάσων ἐδῶ σαφῶς γοργιάζει.

Τὸ ἴδιο ὕφος λόγου, πού συναντήσαμε στὴν προσπάθεια τοῦ Ἰάσονα νὰ πείσει τοὺς δυο ἀντιπάλους στὰ Λευκτρα, συναντᾶμε τώρα καὶ στὴν ἐπιχειρήσή του νὰ προσεταιριεσθεῖ τὴν Φάρσαλο. Ἴσως ἐδῶ εἶναι πιὸ σαφῆς ἡ ἐπίδραση τῆς παιδείας του κοντὰ στὸν ἀρχηγέτη τῆς ρητορικῆς τέχνης, τὸν Γοργία. Οἱ μικρὲς φράσεις καὶ οἱ ἐρωτο-ἀποκρίσεις δηλώνουν τὸ ρητορικὸ ὕφος τοῦ λόγου, ἐνῶ ἡ διάπλεξη τῶν ἐπιχειρημάτων τὴ σοφιστικὴ τεχνικὴ. Ἡ πρώτη ἐντύπωση ἀσφαλῶς συνδέεται μετὰ τὸ ὕφος τοῦ Ἐπιταφίου (B 6).

τί γὰρ ἀπὴν τοῖς ἀνδράσι τούτοις ὦν δεῖ ἀνδράσι προσεῖναι;

Ἄλλὰ καὶ στὸν Ὑπέρο Παλαμήδους ἀπολογία λόγο συναντᾶμε, ὅπως εἶναι φυσικὸ, τὸ ἴδιο κοφτὸ ὕφος λόγου (B 1168):

τίς οὖν ἢ πίστις;... τίς οὖν ἐμοὶ...πιστεῦεν ἔμελλε¹;

Ἐπίσης στὴν τελευταία ἡμιπερίοδο ἡ ἐλλιπὴ βραχυλογικὸ συλλογισμὸ στὸ λόγο τοῦ Ἰάσονα θὰ μπορούσαμε νὰ ἀντιστοιχίσουμε ἕνα γνωστὸ μας ἤδη σχῆμα ἀπὸ τὸ Ἐλέν. ἐγκ. (7) τοῦ Γοργία:

εἰ δὲ βία ἠρπάσθη καὶ ἀνόμως ἐβιάσθη καὶ... ὑβρίσθη, δῆλον ὅτι ὁ μὲν...ἠδίκησεν, ἡ δὲ...ἐδυστύχησεν.

Κυρίως, λοιπόν, στὴν πειθῶ καρποφόρησε στὸν Ἰάσονα ἡ σοφιστικὴ παιδεία. Οἱ λόγοι τοῦ Ἰάσονα πού μᾶς διέσωσε ὁ Ξενοφῶν εἶναι βέβαια δημόσιες ἀγορεύσεις σὰν λογοτεχνικὸ εἶδος - καὶ τὴν τεχνικὴ τῶν δημοσίων ἀγορεύσεων πρῶτος ἐπινόησε καὶ ἀνέπτυξε ὁ Γοργίας, ὅπως εἶναι γνωστὸ². Ὁ Ἰάσων μάλιστα στὶς περιπτώσεις πού ξέρουμε ἐπέτυχε νὰ πείσει τοὺς ἀκροατὲς τοῦ ἡ σοφιστικὴ παιδεία ἦταν ἀποτελεσματικὴ καὶ τελεσφόρησε στὴν ψυχὴ ἐνὸς προικισμένου ἀνθρώπου.

1. Πβ. ἀκόμα στὸν ἴδιο λόγο (14): τίς γὰρ ἂν ἔλοιτο..., καθὼς καὶ (25).

2. Βλ. τὴν εἰδικὴ ἐργασία τοῦ V. Buchheit, Untersuchungen zur Theorie des Genos Epideiktikon von Gorgias bis Aristoteles, München 1960, ἰδ. σελ. Blass I 57 καὶ τὸ ἄρθρο Rhetorik τοῦ W. Kroll στὴ R. El., Suppl. Bl. VII, σ. 1044-45.

-3-

Μὲ τις πολιτικὲς ἱκανότητες συναρτᾶται βέβαια καὶ ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία καὶ γενικότερα ἡ πολιτικὴ σκέψη τοῦ Ἰάσωνα. Καὶ στὴν κατεύθυνση αὐτὴ ἀσφαλῶς ἐπισημαίνουμε ἐπιδράσεις τῶν σοφιστῶν καὶ κυρίως τοῦ Γοργία. Ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία καὶ ἠθικὴ τοῦ Ἰάσωνα συνοψίζονται στὴν περίφημη φράση ποῦ μνημονεύει ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἡ ὁποία ἔγινε παροιμιώδης στὴν ἀρχαιότητα: *ὥσπερ ἔφη Ἰάσων ὁ Θετταλὸς δεῖν ἀδικεῖν ἔνια, ὅπως δύναται καὶ δίκαια πολλὰ ποιεῖν*¹. Τὸ δόγμα αὐτὸ τῆς πολιτικῆς ἠθικῆς ἦταν γιὰ τὸν Ἰάσωνα συνοφασμένο μὲ τὴν πολιτικὴν πράξιν. Φαίνεται πῶς ὁ Θεσσαλὸς ἡγεμόνας μπόρεσε νὰ κατανοήσῃ τὸ βαθύ καὶ πραγματικὸ νόημα, ποῦ προκύπτει ἀπὸ ὅλη τὴν πολιτικὴν παράδοσιν τῶν Ἑλλήνων ὡς τις μέρες του. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία πῶς στὴν πολιτικὴν πράξιν βρίσκει τέλεια ἐφαρμογὴ ὁ ἠθικὸς αὐτὸς ἀφορισμὸς τοῦ Ἰάσωνα. Οἱ πολιτικὲς σκοπιμότητες καὶ τὰ συμφέροντα, ὅπως εἶναι γνωστό, καθόριζαν πάντοτε στὴν ἱστορία τὴν πολιτικὴν πράξιν. Ὁ ἴδιος ἄλλωστε ὁ Ἰάσων μ' αὐτὸν τὸν τρόπο πολιτεύτηκε καὶ αὐτὴ ἡ πολιτικὴ ἠθικὴ τὸν ἀνάδειξε ταγὸν ὅλων τῶν Θεσσαλῶν καὶ ἀπὸ τοὺς μεγάλους ἡγέτες τῆς Ἑλλάδας σ' ἐκείνους τοὺς χρόνους. Ὑπέταξε ἢ ἐξανάγκασε μὲ τὴν πειθῶ ἢ μὲ τὴν ἀπροσχημάτιστη βία, ὅπως ἔκρινε κάθε φορὰ προσφορότερο, τίς μικρὲς ἢ τίς μεγάλες πόλεις τῆς Θεσσαλίας (= ἔνια ἀδικεῖν) νὰ ὑποκύψουν στὴν πολιτικὴν του βούλησιν καὶ νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἡγεμονίαν του, προβάλλοντας τὸ γενικὸ καλὸ ποῦ θὰ προκύψῃ γιὰ τὸ κοινὸν τῶν Θεσσαλῶν (= δίκαια πολλὰ ποιεῖν). Ὡστε, λοιπόν, ἡ πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Ἰάσωνα θεωρεῖ τὴν ἀδικία ὡς ἓνα βαθμὸν συστατικὸ στοιχεῖο τῆς ρεαλιστικῆς πολιτικῆς, ἐφόσον δηλαδὴ ὁ ἡγεμόνας ὑπηρετεῖ μεγάλα καὶ γενικὰ συμφέροντα. Τὸ δίκαιο καὶ τὸ ἀδικο ὑποτάσσονται στὴν σκοπιμότητα, στὸ πολιτικὸν συμφέρον. Αὐτὴ εἶναι οὐσιαστικὰ ἡ ἀντίληψιν τοῦ Ἰάσωνα.

Γενιέται ὅμως τὸ ἐρώτημα: ποῦ ἔχει τὴν καταγωγὴν του τὸ πολιτικὸν αὐτὸ δόγμα; μήπως ἔχει σοφιστικὴν προέλευσιν; Ὁ Πλούταρχος ἀποδίδει στὸ Γοργία μιὰ περιέργην γνώμην, ποῦ ἀφορᾷ τίς σχέσεις τῶν φίλων: *ὁ μὲν γὰρ φίλος οὐχ ὥσπερ ἀπεφάνετο Γοργίας αὐτῷ μὲν ἀξιώσει τὰ δίκαια τὸν φίλον ὑπουργεῖν, ἐκείνῳ δ' αὐτὸς ὑπηρετήσει πολλὰ καὶ τῶν μὴ δικαίων*². Ἡ ἀξίωσιν δηλαδὴ νὰ μᾶς βοηθεῖ ὁ φίλος μας μὲ τρόπο δίκαιον δὲν μᾶς ὑποχρεώνει νὰ τοῦ ἀνταποδώσωμε τὰ ἴδια, ἀλλὰ μπορεῖ καὶ νὰ τὸν ἀδικήσωμε ἀκόμην. Παρόμοια ἀπαίτησιν βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ κρύψῃ τὴν ὑστεροβουλίαν καὶ τὸν ὑποκειμενισμὸν ποῦ εἰσάγει στίς διανθρώπινες σχέσεις.

1. Ρητ. Α12, 1373α25. Πβ. Lemmermann 13. Wastlake 69: ὁ Ἰάσων ἦταν θαυμαστῆς τῆς πρακτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Γοργία.

2. Διακρ. κὸλ. 23. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο βλέπει καὶ ὁ Lemmermann (ὁ.π., σελ. 13) τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Γοργία στὴν ἠθικὴν φιλοσοφίαν τοῦ Ἰάσωνα. Στὴ γνώμην αὐτὴν τοῦ Γοργία

Με κάποιες επιφυλάξεις ασφαλῶς μπορούμε νὰ δεχθοῦμε τὴν ἐπίδραση τοῦ ὑποκειμενισμοῦ τῶν σοφιστῶν στὴ λαϊκὴ ἠθικὴ φιλοσοφία τῆς ἐποχῆς. Ὡστόσο τὰ πράγματα στὴν περίπτωσή μας εἶναι, νομίζουμε, σαφέστερα. Πραγματικὰ στὸν Γοργία τοῦ Πλάτωνα ἔχουμε κατατεθειμένη τὴ γνώμη τοῦ σοφιστῆ Γοργία, ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ μαθητῆ του Πῶλου, γιὰ τὶς ἐννοίες *δίκαιον* καὶ *ἀδίκον* καὶ τὶς σχέσεις τους μετὰ τὴν πολιτικὴν πράξιν: (466d-473b): ἡ συζήτηση ἀφορᾷ τὴ δύναμη τῆς ρητορικῆς τέχνης καὶ τοῦ ρήτορα μέσα στὴν κοινότητα καὶ τὴ ζωὴ τῆς πόλεως (*μέγα δύνασθαι ἐν ταῖς πόλεσιν*). Ἡ δύναμη βέβαια συνοδεύεται, κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ Πῶλου ἀπὸ τὴν εὐτυχία (= *εὐδαιμονία*). Ὁ Σωκράτης ὅμως διαφωνεῖ ριζικὰ μετὰ μιὰ τέτοια ἀντίληψη, ποὺ ἐξαρτᾶ καὶ συναρτᾶ τὴν εὐδαιμονία ἀπὸ τὴν ὑλικὴν δύναμη καὶ ὄχι ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη· ἂν κάποιος ἀδικεῖ, εἴτε ἔχει δύναμη εἴτε ὄχι, δὲν μπορεῖ σὲ καμιὰ περίπτωση νὰ εἶναι *εὐδαίμων*, γιατί *μέγιστον τῶν κακῶν τυγχάνει ὄν τὸ ἀδικεῖν* (469b), τόσο ποὺ θὰ προτιμοῦσε νὰ ἀδικεῖται παρά νὰ ἀδικεῖ, ἂν βέβαια ἦταν ἀναγκασμένος νὰ ἐπιλέξει, ὅπως ἔχει ὑποστηρίξει καὶ ἄλλοτε (π.χ. στὸν *Κρίτωνα*). Ὁ Σωκράτης συνδέει τὴν εὐδαιμονία μετὰ τὴ δικαιοσύνη καὶ τὴν παιδεία (*ἐν τούτῳ ἡ πᾶσα εὐδαιμονία ἐστίν* 470e). Τότε ὁ Πῶλος τοῦ φέρνει ὡς παράδειγμα πρῶτα ἓναν, κατὰ τὴ γνώμη του, ἐπιτυχημένο, δηλαδὴ δυνατὸ ἄρα καὶ εὐτυχισμένο (*εὐδαίμονα*) βασιλιᾶ, τὸν Ἀρχέλαο τῆς Μακεδονίας, ποὺ εἶναι γνωστὸς ὡστόσο γιὰ πολλὰ καὶ φρικιαστικὰ ἀδικίες, καὶ ἐπειτα τὸν μέγα βασιλεῖα τῶν Περσῶν. Γιὰ τὸν Σωκράτη καὶ οἱ δύο δὲν εἶναι παρά *ἄθλιοι* καὶ *ἐλεεινοὶ* (= *ἀξιολύπητοι*), ἐφόσον ἀδικοῦν (*ὁ ἀδικῶν καὶ ὁ ἀδικὸς πάντως μὲν ἄθλιος*, 472b). Ὡστε, κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ Πῶλου, ὅπως ἐκφράζεται ἀπὸ τὸ μαθητὴ του Πῶλο, ἡ ἐπιτυχία καὶ ἡ εὐδαιμονία δὲν ἔχουν νὰ κάνουν μετὰ τὸ δίκαιο ἢ τὸ ἀδικο ἀλλὰ μετὰ τὴ δύναμη καὶ τὸν ὑλικὸ πλοῦτο· ἡ σκοπιμότητα καὶ τὸ συμφέρον καθορίζουν τὸν τρόπο ἐνεργείας καὶ ὄχι ἡ δικαιοσύνη ἢ ὅποιαδήποτε ἄλλη ἠθικὴ ἐννοία. Τελικὰ δηλαδὴ ὁ σκοπὸς ἀγιάζει τὰ μέσα, κατὰ τὸ δόγμα τῆς νεώτερης πολιτικῆς φιλοσοφίας.

Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη, νομίζουμε, ὑπόκειται στὴ γνώμη τοῦ Ἰάσονα γιὰ τὸ δίκαιο καὶ τὸ ἀδικο. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς στὴν πολιτικὴν πράξιν ἦταν ἀπλῶς θέμα εὐκαιρίας. Στούς μαθητὲς τῶν σοφιστῶν εἶναι λογικὸ νὰ δεχθοῦμε τὴν ἐπίδραση - καὶ σὲ ὀρισμένους μάλιστα «μαθητὲς» τὴ δυναμικὴ ἀναπαραγωγὴ τῆς σοφιστικῆς ἠθικῆς. Σ' αὐτὸ τὸ συμπέρασμα μᾶς ὀδηγεῖ ἡ περίπτωσις τοῦ Ἰάσονα: ὁ πολιτικὸς του ἀμοραλισμὸς χωρὶς ἀμφιβολία ὑπερακόντισε τὴ γνώμη τοῦ δασκάλου του καὶ σὲ σύγκριση μετὰ τὴν ἀτομικὴ ἠθικὴ τοῦ Γοργία ὁ Ἰάσων διατύπωσε ἀναμφισβήτητα ἓνα δόγμα τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας. Ἡ γνώμη αὐτὴ ἐντυπωσίασε φαίνεται τοὺς συγχρόνους του ἀλλὰ καὶ τοὺς μεταγενέστερους, ἂν

ὑπόκειται ἴσως ἡ ἀντίληψη γιὰ τὸ δίκαιο καὶ τὸ ἀδικο στὴν πολιτικὴν ζωὴ καὶ πράξιν, ὅπως ἀναπτύσσουμε ἀμέσως πῶς κάτω.

κρίνουμε ἀπὸ τὴν ἀπήχηση πού ἀνιχνεύουμε ὡς τὴν ὄψιμη ἀρχαιότητα, ὅπως π.χ. στὸν Πλούταρχο: Ἰάσονος τοῦ Θεσσαλῶν μονάρχου γνώμη ἀπομνημονεύουσιν, ἐφ' οἷς ἐβιάζετο καὶ παρηνώχλει τινάς, ἀεὶ λεγομένην, ὡς ἀναγκαῖον ἀδικεῖν τὰ μικρὰ τοὺς βουλομένους τὰ μεγάλα δικαιοπραγεῖν¹. Εἶναι, λοιπόν, αὐτὸ ἡ συμπύκνωση τῆς πολιτικῆς πείρας τοῦ παρελθόντος, πού βρῆκε τὴν ἐκφρασὴ τῆς σ' αὐτῇ τῇ ρεαλιστικῇ γνώμῃ, σχεδὸν ἀμοραλιστικῇ, γιὰ τὸν κυνισμό τῆς; Ἐνδείξεις μιᾶς ἀμοραλιστικῆς ἠθικῆς στάσης ἢ διδασκαλίας βρίσκουμε βέβαια στὸν Γοργία, ὅπως εἶδαμε, παράλληλα μὲ ἕνα ρεαλισμὸ ἀσυνήθιστα θαρραλέο καὶ μιὰ εἰλικρίνεια ἀφοπλιστικῇ. Στὴ συγκεκριμένη περίπτωσις ὅμως βλέπουμε, τί εἶχε προσγράψει ἢ παράδοση στὴν ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Γοργία, ὅπως διασώθηκε στὸ στόμα ἐνὸς συντηρητικοῦ καὶ πιστοῦ πλατωνικοῦ φιλοσόφου, δηλαδὴ τοῦ Πλούταρχου². Σχετικὰ τώρα μὲ τὴ συμπεριφορὰ ἀπέναντι στοὺς φίλους, πού διακήρυσσε ὁ Γοργίας, κατὰ τὸν Πλούταρχο, τὰ πράγματα δὲ φαίνεται νὰ εἶναι τόσο ἀπλά.

Μιὰ τόσο κυνικὴ στάσις ἀπέναντι στοὺς φίλους δυσκολευόμαστε νὰ τὴν ἀποδώσουμε στὸν μεγάλο σοφιστὴ κανένα σημεῖο ἀπὸ τὰ κείμενα πού διασώθηκαν στὸ ὄνομά του δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ βγάλουμε ἀνάλογα συμπεράσματα. Ἄν οἱ σοφιστὲς περιφρονοῦσαν τὴ φιλία ἢ εἶχαν στὸ ἐνεργητικὸ τους παρασπονδίες καὶ ἀθετήσεις ὑποσχέσεων ἢ ὅ,τι μπορεῖ νὰ ἀποδοθεῖ στοὺς κυνικοὺς περιφρονητὲς τῆς φιλίας, οἱ ἀντίπαλοί τους, καὶ ἰδίως ὁ Πλάτων, θὰ τὸ εἶχαν χωρὶς ἀμφιβολία διασώσει, γιὰ νὰ μὴν ποῦμε ὅτι θὰ τὸ διόγκωναν. Ἴσως, λοιπόν, δὲν πρέπει νὰ ὑποθέσουμε στὴ γνώμη τοῦ Ἰάσονα αὐτῇ τὴν ἀναφορὰ τοῦ Πλούταρχου (*Περὶ νεότ. καὶ φιλ.* 23), ὅπως νομίζει ὁ K. Lemmermann, ἀλλά, νομίζουμε, τίς ἀντιλήψεις πολιτικῆς φιλοσοφίας πού ὑπερασπίζεται ὁ Πῶλος στὸ *Γοργία* τοῦ Πλάτωνα, ὅπως εἶδαμε πιὸ πάνω.

Ὅσο γιὰ τὴν ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Ἰάσονα, πιστεύουμε ὅτι ἔχουμε μπροστά μας τὸ μαθητὴ πού προχώρησε πολὺ πιὸ πέρα ἀπὸ τίς ἀντιλήψεις τοῦ δασκάλου. Ἐναυσμα καὶ ἀφετηρία μπορεῖ νὰ ἦταν ἡ διδασκαλία τοῦ Γοργία, ἀλλὰ ἕνας προικισμένος μαθητὴς, ὅπως ὁ Ἰάσων, ἔδωσε τὴν προσωπικὴ του σφραγίδα στὶς σκέψεις καὶ στὶς πράξεις του. Ὁρθά, νομίζουμε, ὁ K. Lemmer-

1. Πολ. παρ. 24. Πβ. Ὑγ. παρ. 23: ὁ μὲν γὰρ Ἰάσων οὐκ οἶδα ὅ,τι παθῶν, «τὰ μικρὰ δεῖν ἀδικεῖν», ἔλεγεν, «ἐνεκεν τοῦ τὰ μεγάλα δικαιοπραγεῖν». Ἀπήχησις τῆς γνώμης αὐτῆς τοῦ Ἰάσονα βρίσκουμε καὶ στὸν Ἀπόστολο Παῦλο: Ρωμ. Γ8: καὶ μή... καθὼς φασὶ τυεὺς ἡμεῖς λέγειν ὅτι ποιήσομεν τὰ κακὰ ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ; Πβ. στὴν ἴδια ἐπιστολὴ τοῦ Παύλου: ΣΤ 1. Φαίνεται, λοιπόν, ὅτι τὸ δόγμα τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας καὶ ἠθικῆς τοῦ Ἰάσονα ἔγινε εὐρύτερα γνωστὸ. Ἴσως μάλιστα νὰ γνώρισε τὴν πολεμικὴ τῶν Στωϊκῶν, ἀπὸ ὅπου ἔγινε προσιτὸ στὸν Παῦλο, ἀφοῦ οἱ δεσμοὶ του μὲ τὴ φιλοσοφία τῆς Στωᾶς εἶναι γνωστοί.

2. Πολλὲς φορὲς ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει ἀποδοκιμαστικὰ ἀπόψεις τοῦ Γοργία καὶ τίς ἀναρεῖ μὲ τὴ βοήθεια βέβαια πλατωνικῶν ἐπιχειρημάτων, π.χ. Περὶ παιδ. ἀγ.8: σχετικὰ μὲ τὴν ἀντίληψη τῆς εὐδαιμονίας. Γαμ. παρ. 43 καὶ Πότερ. Ἀθην. 5.

mann στο σημείο αυτό παρατήρησε, ότι πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί στους χαρακτηρισμούς αλλά και στις ήθικες αντιλήψεις, που ήταν ξένες στην ευαισθησία των Ελλήνων της εποχής εκείνης. "Αλλο τόσο πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί στις άποτιμήσεις μας και να μην αποδίδουμε στο πολιτικό δόγμα του Ίάσωνα όποιεσδήποτε ήθικες θεωρήσεις (Anschauungen). Το περιβάλλον του τόσο υπολόγιζε τις αντιλήψεις του για τὰ ζητήματα της πολιτικής ήθικης, όσο οι θέσεις του αυτές έδιναν άφορμές - και όχι μόνο στο περιβάλλον του, νομίζουμε έμεις - για τή δημιουργία πολιτικής αντίπαθειας έναντιόν του¹.

Ό Ίάσων φαίνεται, δέν έβλεπε αυτό τὸ πολιτικό ἢ ἠθικό δόγμα - να κάνει μερικές (= μικρές) άδικίες, για να μπορεῖς να κάνεις μεγάλες δικαίες πράξεις-, ως μέσο για να επιτύχει κανείς κάτι άλλο· ἢ ἴδια αὐτὴ ἀρχὴ κρύβει και τὸ σκοπὸ, ὅπως όλες οἱ φιλοσοφικές ἀρχές, ἦταν δηλαδή μιὰ στάση ζωῆς. Προπάντων ἡ γνώμη αὐτὴ δῆλωνε τὴν οὐσία και τὴν ἠθικὴ ποιότητα τῆς πολιτικῆς πράξης, γι' αὐτὸ πρέπει να ἐκτιμηθεῖ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ τῆς σημασία, δηλαδή ὡς θέση τῆς πολιτικῆς φιλοσοφίας. Οἱ (άδικίες) του ὑπηρετοῦσαν πραγματικά τὰ πολιτικά του σχέδια και τοὺς πανελλήνιους σκοποὺς του, ἀλλὰ ἦταν πρῶτα ἀπὸ όλα δόγματα τῆς ἠθικῆς του ἐπιλογῆς στὴ ζωὴ. Τὸ λίγο ἢ τὸ πολὺ δέν χαρακτηρίζει μιὰ ἠθικὴ πράξη, ὅσο ἡ συνείδηση τοῦ δικαίου και τοῦ άδίκου. Ἐπομένως ὁ Ίάσων ἀνάγει σὲ κανόνα («ἠθικῆς») ζωῆς και ὄχι μόνο πολιτικῆς δραστηριότητας, δηλαδή σὲ σκοπὸ και ὄχι σὲ μέσο, τὸ δεῖν ἀδικεῖν ἔνα ὅπως δύναται και δίκαια πολλὰ ποιεῖν.

-4-

Τὸ δεύτερο σημείο, ὅπου ἐπισημαίνουμε ἐπιδράσεις τοῦ Γοργία στὸν Ίάσωνα, ἀφορᾷ τὰ πολιτικά σχέδια και τις πολιτικές ἐπιδιώξεις τοῦ Θεσσαλοῦ ἡγεμόνα. Ὅπως εἶναι γνωστὸ ὁ Ίάσων διακήρυξε και ἐπιδίωκε τὴν πολιτικὴ ἔνωση καταρχὴν τῶν Θεσσαλῶν και συνέχεια ὅλων τῶν Ελλήνων, με σκοπὸ να τοὺς ὀδηγήσει ἐναντίον τῶν Περσῶν². Ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ Πολυδάμαντα πρὸς τοὺς Σπαρτιάτες πληροφοροῦμαστε για τὰ πολιτικά σχέδια τοῦ Ίάσωνα, καθὼς και ἀπὸ προσωπικὴ μαρτυρία τοῦ Ἰσοκράτη, πὺ εἶδαμε ἀμέσως πὺ πάνω: οἶσθα δὲ δῆπον ὅτι και βασιλεὺς ὁ Περσῶν...ὄν ἐγὼ ὑπήκοον ποιῆσασθαι ἔτι ἐνκατεργαστότερον ἡγοῖμαι εἶναι ἢ τὴν Ἑλλάδα. Οἶδα γὰρ πάντες τοὺς ἐκεῖ ἀνθρώπους πλὴν ἑνὸς μᾶλλον δουλείαν ἢ ἀλκὴν μεμελετηρότας, οἶδα δὲ ἐφ' οἷας δυνάμει και τῆς μετὰ Κόρου ἀναβάσεως και τῆς μετ' Ἀγησιλάου εἰς πᾶν

1. "Οπ. π., σελ. 13-14. Πρέπει να θυμίσουμε ἐδῶ ὅτι ἡ παράδοση ἀναφέρει ὡς μαθητὲς τοῦ Γοργία, ἔξω ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους, τὸν Ἀλκιβιάδη και τὸν Κριτία (Φιλῶστ. Γ 9), πρῶγμα βέβαια ἐντελῶς ἀνυπόστατο.

2. Αὐτὸ, νομίζουμε εἶναι τὸ νόημα τῶν λόγων τοῦ Ἰσοκράτη (Φίλιπ. 119): ἐποιεῖτο γὰρ τοὺς λόγους ὡς εἰς τὴν ἡπειρον διαβησόμενος και βασιλεῖ πολεμῆσων. Αὐτὴ εἶναι και ἡ γνώμη τοῦ Beloch 3.1, 165. Ὁ Ἰσοκράτης ἐκθέτει ἐντυπώσεις ἀσφαλῶς ἀπὸ προσωπι-

ἀφίκετο βασιλεὺς. (Ἑλλην. VI 2, 12)¹. Τὰ πολιτικά αὐτὰ σχέδια, λοιπόν, τοῦ Ἰάσονα δὲν ἦταν, φαίνεται, ἐμπνεύσεις τῆς στιγμῆς ἢ παραπλανητικὸς ἐλιγμός, γιὰ νὰ κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν εὐνοια τοῦ Πολυδάμαντα, ἀλλὰ σωστὰ ὑπολογισμένες καὶ ψυχραίμες ἐνέργειες. Ἀκόμα μιὰ φορά πρέπει νὰ ποῦμε, πόσο σωστὰ μελέτησε καὶ διδάχτηκε ὁ Ἰάσων ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ παρελθὸν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ πόσο καλὰ γνώριζε τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τοῦ καιροῦ του. Ἡ γνώμη του π.χ. πὼς εἶναι εὐκολότερο στρατιωτικὰ νὰ ὑποτάξει κανεὶς (εὐκατεργαστότερον) τὸν Πέρση βασιλιὰ παρὰ τοὺς Ἑλληνας, φανερῶναι βαθιὰ γνώση τῆς ἐλληνικῆς πραγματικότητος καὶ τῆς ἱστορικῆς στιγμῆς. Παράλληλα εἶναι καλὰ πληροφορημένος γιὰ τὴν κατάσταση τῆς περσικῆς αὐτοκρατορίας, ζέρει νὰ ἐκτιμῆσει σωστὰ τὴν «Ἀνάβαση» τοῦ Κύρου καὶ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ἀγησιλάου.

Ἐδῶ ὅμως, πέρα ἀπὸ τίς ἐκτιμήσεις αὐτές, μᾶς ἐνδιαφέρει νὰ ἐπισημάνομε τὴν ἐπίδραση τοῦ Γοργία στὴ σκέψη καὶ στὰ πολιτικά σχέδια τοῦ Ἰάσονα. Δηλαδή πὼς ἔφτασε ὁ ἡγεμόνας αὐτὸς νὰ σχεδιάζει μιὰ ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Περσῶν, πρὶν ἀκόμα κατορθώσει νὰ κυριαρχήσει στὴ Θεσσαλία; Τὸ ὅτι βέβαια δὲν ἦταν φαντασιόπληκτος δὲν χρειάζεται νὰ ἀναφέρουμε· οἱ ἱστορικοὶ συμφωνοῦν ὅτι ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ ἕναν ἄνθρωπο ρεαλιστὴ καὶ μεθοδικότατο στὴν κατάστροψη τῶν σχεδίων του καὶ τολμηρότατο στὴν ἐκτέλεσὴ τους². Ἡ σκέψη μιᾶς πανελληνικῆς ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Περσῶν ἦταν βέβαια παλαιὰ· τὸ νέο στοιχεῖο ἦταν ἡ διακήρυξις τῆς ὁμονοίας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ ἀνάληψις ἐκστρατείας ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἐνὸς πανελληνίου ἢ ἐθνικοῦ ἐγχειρήματος. Τὴν πατρότητα τῆς σκέψεως αὐτῆς διεκδικεῖ νόμιμα ὁ Γοργίας· σ' αὐτὸν ἀνήκει ἡ τιμὴ τῆς θεωρητικῆς σύλληψεως καὶ τῆς δημόσιας διακήρυξεως μὲ τὸν «Ὀλυμπικὸν» λόγο του στὴν Ὀλυμπία τὸ 392 π.Χ³. Ἀπὸ τότε ἡ πανελ-

κὴ γνωριμία μὲ τὸν Ἰάσονα, (Ἐπιστ., 6,1: *ἔνεκα μὲν τῆς Ἰάσονος φιλίας*) Στὴ Θεσσαλία ἄλλωστε εἶχε ἐπισκεφθεῖ καὶ τὸν Γοργία: Βλ. Κικ., De Orat. 52,176. Πβ. Blass I 50 σφμ. 1 καὶ II, 78. Jebb II 5. Τὰ σχέδια ὅμως τοῦ Θεσσαλοῦ ἡγεμόνα πρέπει νὰ τὰ πληροφορήθηκε μὲ ἀλληλογραφία ἢ ἔμμεσα, μιὰ καὶ ἦταν ἤδη τὸ 374 διακηρυγμένες θέσεις τοῦ Ἰάσονα. Sordi 187. Wastlake 69.

1. Βλ. Beloch 3, 1, 165 κέ. Lemmermann 14. Wilcken 124. Tropea 32 κέ.

2. Ὁ Ἰάσων ἦταν καὶ στρατιωτικὴ ἰδιοφυία, σύμφωνα μὲ τίς ἐκτιμήσεις τῶν ἀρχαίων ἐιδικῶν. Βλ. Ἀρριαν., Τακτ. 16,3: ὁ Ἰάσων ἦταν ὁ εὐρετῆς τῆς ῥομβοειδοῦς τάξεως. Πβ. Lemmermann 15: ἡ μυστικότητα καὶ ἡ ταχύτητα τῶν ἐνεργειῶν του ἦταν παροιμιώδης, ἔτσι πού οἱ ἀντίπαλοί του εἶτε θεωροῦσαν ἀδύνατο νὰ ἐπέμβει καὶ δὲν ἐπαιρναν μέτρα, ὥστε ὅταν ἐβλεπαν τὸν κίνδυνον δὲν πρόφταιναν νὰ ἀντιδράσουν, ἢ συνθηκολογοῦσαν πρὶν ἐνεργήσει καὶ μόνο μὲ τὴ φήμη τοῦ ἀνθρώπου πού δὲν ἀναχαιτίζεται μὲ τίποτε! Πβ. στὸν Πολύαινον, Στρατηγ. VI 1,1 καὶ VI 1,2-7. Πβ. Beloch 3,1.

3. Πλοῦτ., Γαμ. παρ. 43) DK 8α): τοῦ Γοργίου τοῦ ῥήτορος ἀναγνόντος ἐν Ὀλυμπίᾳ λόγον περὶ ὁμονοίας τοῖς Ἑλλησιν. Πβ. Πανσ., VI 17,8. Φιλόστρ., Βίοι σοφ. I 9,4 (DK.A ὁ δὲ Ὀλυμπικός λόγος ὑπὲρ τοῦ μεγίστου αὐτῶ ἐπολιτεύθη. Στασιάζουσαν γὰρ τὴν Ἑλ-

λήνια έκστρατεία έναντίον τῶν Περσῶν γίνεται μόνιμο αἴτημα τοῦ μαθητῆ καὶ ἐνθερμου ὀπαδοῦ τῆς ἰδεολογίας τοῦ μεγάλου σοφιστῆ, τοῦ Ἴσοκράτη. Αὐτὸς τῶρα μὲ τὴ σειρά του καὶ μὲ ἀκάματη ἐπιμονὴ περιφέρει τὴν ἰδέα τοῦ δασκάλου του σὲ ὅποιον Ἑλληνα ἡγεμόνα θεωρεῖ κάθε φορὰ ἱκανὸ νὰ ἐκπληρώσει τὸ ὄνειρο τῆς πλειονότητος τῶν Ἑλλήνων Ἐπὶ τὸν Γοργία ἀσφαλῶς πρέπει νὰ ἄκουσε ὁ Ἰάσων πρῶτη φορὰ γιὰ ἓνα τέτοιο ἐγγεῖρημα· μιὰ παρόμοια ἐκδοχὴ πρέπει νὰ τὴν θεωρήσουμε βέβαιη, ἀφοῦ δεχόμεστε ὅτι ὁ Θεσσαλὸς ἡγεμόνας μαθήτευσε κοντὰ στὸ πρεσβύτατο ἤδη σοφιστῆ. Ἄλλὰ καὶ ὁ Ἴσοκράτης δίδασκε ἢ καλύτερα θύμιζε στὸν Ἰάσονα τὸ ὑψηλὸ καὶ ἐθνικὸ χρέος ἐνὸς ἀληθινὰ ἰσχυροῦ ἡγεμόνα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Ἀθηναῖος αὐτὸς ρήτορας καὶ παιδαγωγὸς παρέλαβε ἀπὸ τὸ Γοργία καὶ ἐγκολπώθηκε τὸ ἰδανικὸ τῆς ὁμοιοῖας τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς διεξόδου τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου - μιὰ κοινωνικὸ - πολιτικὴ θεωρία ποὺ ἀναπτύσσει καὶ προσπαθεῖ νὰ πείσει τοὺς ἰσχυροὺς ἡγεμόνες τοῦ Ἑλληνισμοῦ νὰ τὴν πραγματοποιήσουν. Ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ στὸν Μακεδόνα Φίλιππο, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ἰάσονα, πόσο τὸν ἐντυπωσίασε ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ Ἰάσονα νὰ ἀναλάβει πανελλήνια ἐκστρατεία ἐναντίον τοῦ Πέρση βασιλιά: *ἐκ πολλῶν δ' ἂν κατανοήσεις ... μάλιστα δ' ἐκ τῶν Ἰάσονα συμβάντων. Ἐκεῖνος γὰρ μεγίστης δόξης ἔτυχεν, οὐκ ἐξ ὧν ἔπραξεν, ἀλλ' ἐξ ὧν ἔφησεν ἐποιεῖτο γὰρ τοὺς λόγους ὡς εἰς τὴν ἡπειρὸν διαβησόμενος καὶ βασιλεῖ πολεμήσων* (Φίλιπ. 119-120).

Τὸ ἰδανικὸ, λοιπὸν, μιᾶς πανελληνίας ἐκστρατείας, ποὺ εἶχε ὀραματισθεῖ καὶ κηρύξει δημοσίᾳ ὁ Γοργίας στὴν Ὀλυμπία, τὸ εἶχε ἐγκολπωθεῖ πρῶτος ὁ Ἰάσων καὶ ἐπιδίωξε, πρὶν ἀπὸ τὸν Φίλιππο, νὰ τὸ πραγματοποιήσει. Σ' αὐτὸ ἀσφαλῶς πρέπει νὰ βοήθησε καὶ ὁ Ἴσοκράτης, ποὺ υἰοθέτησε τὴν πολιτικὴ ὑποθήκη τοῦ δασκάλου του μὲ μεγαλύτερο ἀπὸ τὸν ἐμνευστῆ τῆς ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ Ἴσοκράτης μάλιστα, ὅπως εἶναι γνωστὸ, εἶχε τὴν εὐτυχία, ἀλλὰ καὶ τὴν ὀδυνηρὴ ἐμπειρία, σὲ βαθιὰ γεράματα καὶ αὐτὸς νὰ δεῖ τὸ πολιτικὸ ἰδανικὸ του νὰ μπαίνει στὴν εὐθεία τῆς πραγμάτωσής του, μετὰ τὴ συντριβὴ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Θηβαίων ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες στὴ Χαϊρώνεια τὸ 338 π.Χ. Ὁ πρῶτος πάντως Ἑλληνας ἡγεμόνας, ποὺ πίστεψε στὸ κήρυγμα ὁμοιοῖας τοῦ Γοργία καὶ σὲ ἓνα «ἐθνικὸ» ἀγῶνα ἐναντίον τῶν Περσῶν, ἦταν ὁ Ἰάσων. Σ' αὐτὸ ἀναντίρρητα ἐπέδρασε ὁ Γοργίας.

λάδα ὁρῶν ὁμοιοῖας ξύμβουλος αὐτοῖς ἐγένετο τρέπων ἐπὶ τοὺς βαρβάρους καὶ πείθων ἄθλα ποιεῖσθαι τῶν ὀπλιῶν μὴ τὰς ἀλλήλων πόλεις, ἀλλὰ τὴν τῶν βαρβάρων χώραν. Βλ. γιὰ τὴν ἔννοια καὶ τὴν ἱστορικὴ «πορεία», τῆς ὁμοιοῖας στοὺς Ἑλληνας A. Moulakis, Homonoia. Eintracht und Entwicklung eines politischen Bewusstseins, Münche 1973, ἰδίως σελ. 29 καὶ 54. Ὁ Moulakis χρονολογεῖ τὸν Ὀλυμπικὸ τοῦ Γοργία περ. τὸ 400 π.Χ. Ὁ Fr. Blass ὅμως (ἔ.π., σελ. I 59) τὸ 392 καθὼς καὶ ὁ Lemmermann (σ. 14). Δεχόμεστε τὴ δευτέρη ἐκδοχὴ, ἐπειδὴ τὴ θεωροῦμε σύμφωνη μὲ τὰ πράγματα. Πβ. W. K. C. Guthrie, A History of Greek Philosophy 3, Cambridge 1969, σελ. 150.

Τὸ ὅτι ὅμως ὁ Θεσσαλὸς ἡγεμόνας πίστεψε στὰ πανελλήνια κηρύγματα τοῦ Γοργία δὲν πρέπει νὰ τὸ βλέπουμε ἔξω ἀπὸ τὶς προσωπικὲς φιλοδοξίες του, δηλαδή νὰ τὸ δεχόμαστε χωρὶς ἐπιφυλάξεις¹. Ἡ κατάσταση τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων, ὅπως εἶχαν διαμορφωθεῖ στὸν 4ο αἰ. π.Χ. καὶ ἡ γενικὴ κόπωση τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὶς ἀκατάπαυστες καὶ αἱματηρότατες ἐμφύλιες συγκρούσεις, εὐνόησε τὶς συμφιλιωτικὲς ιδέες τοῦ Γοργία. Μιὰ ἡγετικὴ μορφή, πού θὰ συγκέντρωνε πανελλήνιο κύρος καὶ ἀνάλογη δύναμη, φαίνεται πὼς ἀνταποκρινόταν σὲ καθολικὸ αἶτημα. "Ὅχι βέβαια πὼς οἱ Ἕλληνες ἦταν ἔτοιμοι νὰ ἀπεμπολήσουν τὶς πολιτικὲς τους ἐλευθερίες γιὰ ὅποιαδήποτε ἄλλα ἰδανικὰ - ἢ ἐλευθερία τῆς πόλης ἦταν τὸ ὕψιστο ἰδανικόν-, ἀλλὰ οἱ ὀδυνηρὲς ἐμπειρίες ἔφεραν μιὰ ἀδιαμφισβήτητη ὀριμότητα καὶ προπάντων εὐνοοῦσαν τὴν ἀνάδειξη νέων ρυθμιστικῶν δυνάμεων ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες τῶν βορειότερων τμημάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Ίάσων ἦταν κατὰ κάποιον τρόπο ἐκφραστὴς ἐνὸς γενικότερου πόθου ὅλων τῶν Ἑλλήνων, αὐτοῦ πού εἶχε ἐνωτιστεῖ καὶ ἐκφράσει ἡ εὐαισθησία τοῦ Γοργία². Ἄλλο πού δὲν πρόφθασε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ κύριο μέρος ἀπὸ τοὺς ὄραματισμούς καὶ τὰ μεγαλεπίβουλα σχέδιά του· ἡ τύχη ἄλλως ἐστρατήγησεν, γιὰ νὰ παραφράσουμε τὸν ἀρχαῖο λόγο. Ἀπόμεινε βέβαια στὴν ἱστορία ὁ ἡγεμόνας πού προσπάθησε πρῶτος αὐτὸς νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ κήρυγμα τῆς ὁμοιοῖας· ὁ λόγος τοῦ Γοργία ἄρχισε νὰ καρποφορεῖ, νὰ γίνεται πολιτικὴ πράξις - καὶ ἡ ἱστορικὴ δικαίωση δὲν ἄργησε.

1. Πβ. Lemmermann 14.

2. Πβ. ὅσα συμβουλεύει στὸν Ἐπιτάφιο λόγο του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους νεκροὺς, ὅπου βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ διακηρύξῃ τὶς πανελλήνιες ιδέες του. Φιλόστρ., Βίοι σοφ. I 9,5 (DK 5): τὰ μὲν κατὰ βαρβάρων τρόπαια ἕμους ἀπατεῖ τὰ δὲ κατὰ τῶν Ἑλλήνων θρήνους. Πβ. Guthrie 3, 162.

ZUSAMMENFASSUNG

Sophistik und Politik - JASON VON PHERAI: EIN SCHÜLER VON GORGIAS

Der Einfluss der Sophistik auf die Entwicklung des politischen Denkens im alten Griechenland ist bereits seit vielen Jahren anerkannt. Die Sophistik hat in der egrgeizigen griechischen Gesellschaft der zweiten Hälfte des 5. Jh.s einen Ausweg bzw. eine Möglichkeit dargeboten; dieser Ausweg und diese Möglichkeit war eine neue Kunst: die «politische Kunst» (Politiké Technè), die den Bürgern zeigte, wie man innerhalb der neuen Gesellschaft den Erfolg, vor allen den politischen Erfolg erreicht. Der Referent dieser Kunst war Protagoras. Unentbehrlicher Zusatz der politischen Kunst wurde die Rhetorik, die Kunstrede; der Mann, der sie einführte, war Gorgias. Dies alles ist schon bekannt.

Gorgias war berühmt nicht nur für seine rhetorische Kunst, sondern auch für seine panhellenischen Ideen; er verkündete die Homonoia, d. h. die Eintracht zwischen der Griechen. Darüber hinaus hatte Gorgias ein starkes Gefühl für die politische Realität in Griechenland und höchstwahrscheinlich war er der Begründer der Lehre vom «Recht des Stärkeren».

Nach einer Stelle im Werk des Periegeten Pausanias (VI 17,9) war Jason, der Tyrann bzw. der Führer von Pherai in Thessalien, Schüler von Gorgias. Der Sophist hat ausserdem die letzten zwanzig Jahre seines Lebens in Thessalien verbracht. Diese Tatsachen haben die Forscher der alten Geschichte zwar gekannt; doch die innere Aehnlichkeit zwischen Gorgias Stil und Jasons politischen Verhalten blieb bis heute unbemerkt. In Wirklichkeit zeigt sich Jason, wie wir ihn von der ausführlichen Darstellung Xenophons in *Historia Graeca* (*Hellenica*: VI 4, 22-25 und 27-29) kennen, als ein konsequenter Anhänger des politischen Kynismus, der in Platons «Gorgias» dergelegt wurde. Die Art und Weise, mit welcher der thessalische Führer seine Nachbarn beherrschte, und der Stil seiner Reden in Leuktra (471 v. Ch.) wo die Spartaner von den Thebanern eine Niederlage erlitten, und in Pharsalos vor den Pharsaliern, zeigen uns die Verbindung zwischen Gorgias' Redenstil und Jasons Sprechkunst. Ein Vergleich der Reden Jasons mit der Kunstrede des Gorgias - vor allem mit dem «Lob Helenas» - macht uns deutlich den stilistischen, d. h. den inneren Zusammenhang der zwei Redensarten.